

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 3/2005 • Pris 20:-

Ich habe freie
Software
verwendet

Inhägnade drömmar

• ORDFRONT & IDEOLOGIN • MARXISMEN & RELIGIONEN •

Nato bombar Jugoslavien

I förra numret av Röda rummet skrev Samuel Edqvist om den borgerliga hegemonin: "Hur upprätthålls makten? Vad gör de härskande när de härskar".

Han försökte bland annat att teckna konturerna av det svenska ideologiska landskapet. Nedanstående artikel av Mikael Nyberg kan i viss mån ses som en fortsättning och fördjupning av Edqvists ansats.

Nybergs utgångspunkt är den debatt som uppstod efter att tidskriften Ordfront sommaren 2003 publicerat ett utdrag från Diana Johnstones omdiskuterade bok om Jugoslavienkonflikten – *Dårnas korståg* – samt en intervju med författaren. Ordfront hamnade i ett massmedialt korsdrag där tidskriftens mest högljudda vedersakare utslungade anklagelser om historierevisionism och "bagatellisering av ett folkmord". Som bekant framkallade även detta stor intern turbulens i Ordfronts organisation och ledde till att redaktören Björn Eklund förlorade sitt jobb.

Med Ordfrontsstriden som relief resonerar Nyberg om det ideologiska utrymmet och yttrandefrihetens gränser i den borgerliga demokratins Sverige.

ORDFRONTSTRIDEN

– Vad säger den om den ideologiska maktens mekanismer i dagens Sverige?

I det borgerliga samhällets självbild har "offentligheten" en framträdande plats. Där samlas medborgarna för att sakligt samtala om gemensamma angelägenheter. Anders Ehnmark brukar se framför sig ett torg vid Medelhavet där solen alltid lyser. Det är långt till detta ideal, och längre kan det bli, visar larmet kring Ordfront hösten 2003. Det fria utbytet av åsikter liknar alltmer en marknad för förutfattade meningar.

Just när skallet mot Ordfront ekat ut läser Gellert Tamas om Diana Johnstone i den aktade tidskriften *International Affairs*. På första raden hittar han ordet "revisionist" – historikern Richard Caplan kallar hennes bok om Balkan "a revisionist and highly contentious account of western policy and the dissolution of Yugoslavia".¹ Tamas läser inte mer, ja han läser, men han är oförmögen att ta till sig orden. Han vet inte att begreppet "revisionist" i engelsk akademisk tradition har en neutral mening. Det betecknar envar som sätter en gällande tolkning av ett skede i fråga. Tamas tror att recensenten placerat Johnstone bland dem som i den allmänna debatten med förakt kallas "historierevisionister". Då är saken klar. Triumferande kunggör Gellert Tamas i *Dagens Nyheter* att den akademiska sakkunskapen behandlar Johnstone "på samma sätt som i stort sett samtliga medier i Sverige".²

EN ARTIKEL AV MIKAEL NYBERG

Artikelförfattaren är frilansjournalist, författare och medlem i tidskriften Clartés redaktion. Han har gett ut två böcker: Kapitalet.se – myten om det postindustriella paradiset (Ordfront 2001) och Det gröna kapitalet – en rapport om storföretagen och miljön (Miljöförbundet Jordens Vänner 1998). Mer information på hemsidan: www.mikaelnyberg.nu

EN SÄREGEN JÄMFÖRELSE

Richard Caplan är på flera punkter, vilket Tamas nogsamt noterar, starkt kritisk till Johnstone, men han är samtidigt, vilket Tamas förbigår, respektfull. Caplan refererar boken hederligt och framhåller dess förtjänster. I sin granskning av västliga myter om Balkan är Johnstone, skriver han, "på fast mark, och anför effektivt vad som stundtals är nya och övertygande bevis". Han sammanfattar: "Resultatet är en insiktsfull men övernitisk kritik av västlig diplomati och Jugoslavien. Därarnas korståg är väl värd att läsa – men med kritiska ögon."³

Hur omtalades samma bok och dess författare i svenska medier hösten 2003?

Maciej Zaremba hävdade i *Dagens Nyheter* att en intervju med Diana Johnstone i Ordfront magasin var "en grov kränkning av alla offren för massakrerna och våldtäkterna på Balkan, jämförbar med vad förnekandet av Förintelsen betyder för de överlevande". Han tillvitade artikelförfattaren Björn Eklund antisemitiska åsikter, larmade om "brunvånster" och krävde en ursäkt från Ordfronts ansvarige utgivare.⁴

Också Gellert Tamas kopplade i *Expressen* samman Johnstone med dem som hävdar att Hitlers gaskammare aldrig existerat. Eklund måste avlägsnas från posten som redaktionschef, förklarade han.⁵

Zaremba skrev utan att ha läst Johnstones bok.⁶ På samma sätt var det, gissar jag, med Tamas och de andra som larmade på. Ett av de smärre brott de lade Björn Eklund till last var att han inte kollat källorna. Diana Johnstone, "väl värd att läsa", sorterades oläst in bland förintelseförnekarna.

Först ett år senare, när allt är över, när Ordfronts ledning retroaktivt refuserat intervjun med Johnstone och sparkat redaktionschefen, publicerar rikspressen sakligt kritiska recensioner av Därarnas korståg. Peter Löfgren påpekar

i *Dagens Nyheter* "hur dumt det är att anställa bokbål, särskilt på böcker man inte läst". Sådant "gagnar bara okunskapen".⁷

Det är belagt att både det pågående kriget vid Persiska viken och det förra föregicks av omfattande manipulationer av den allmänna opinionen. Mest omtalad vid sidan av de påhittade massförstörelsevapnen är historien om spädbarnen i Kuwait som skulle ha slitits ur sina kuvöser av irakiska soldater. Storyn producerades av en PR-byrå med den kuwaitiske Washington-ambassadörens dotter i rollen som ögonvittne.

På liknande sätt var det 1999, då de västliga stormakterna samfällt sköt FN åt sidan och anföll Jugoslavien. Nato larmade om massmord på ända upp till 100.000 civila kosovoalbaner, Amnesty välkomnade devalveringen av folkrätten och Aftonbladets ledarsida hetsade som Per Ahlmark mot dem som protesterade mot bombningarna. I efterhand har Nato medgett att uppgifterna om folkmordet var felaktiga. Antalet dödade kosovoalbaner beräknas nu uppgå till ett par tusen. Detta meddelas, om det överhuvudtaget meddelas, i någon notis eller bisats. I det allmänna medvetandet härskar ännu minnet av de skakande TV-inslagen.

Vi kan inte förutsätta att allt som Vita huset anför mot sina fiender är falskt, men det finns skäl att vara vaksam när hangarfartygen börjat röra på sig och lidande människor förevisas på bästa sändningstid på TV. Tårarna är i de flesta fall äkta och grymheterna som framkallat dem verkliga, men världen är full av tårar och grymhet. Det lidande som möter oss i TV-inslagen har silats genom en medieindustri som låter sig mobiliseras för krigskampanjerna.

"Det bästa sättet att ta sig fram till sanningen är att låta argumenten prövas i offentligheten", skrev Leif Ericsson, Ordfront magasins chef-redaktör och ansvarige utgivare, i ett svar på Maciej Zarembas utfall mot intervjun med

Diana Johnstone.⁸ Det var en hedervärd hållning. Själv delade han på det hela taget Zarembas bild av utvecklingen på Balkan, och i juni 2000 hade han tillsammans med företrädare för Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter publicerat ett upprop för så kallade humanitära interventioner.⁹ Likväl välkomnade han nu en kritisk granskning av skälen för stormakternas intåg på Balkan.

ZAREMBA SOM DREVKARL

Leif Ericssons principfasthet varade i knappt tre veckor. Så vek han sig och Ordfronts styrelse med honom. Det var, som föreningens stämma senare slog fast, ett allvarligt misstag.

Jag har inget att invända mot att Dagens Nyheter och andra skärskådar en artikel i Ordfront magasin. Tvärtom, sådant ska välkomnas. Men det Maciej Zaremba drog igång var något bortom det förnuftiga provandet av stort och smått i Diana Johnstones analys av utvecklingen på Balkan. Det var ett larm över att denna författare, "väl värd att läsa", fått komma till tals i en bredare svensk offentlighet.

I samband med debatten om tvångssteriliseringarna, då Zaremba till världspressens förtjusning knutit samman det svenska folkhemmet med nazisternas Tredje rike, förklarade DN-kulturs dåvarande chefredaktör Arne Ruth: "Maciejs främsta styrka är hans moraliska medkänsla. Han backar upp denna moraliska hållning med de mest grundliga efterforskningar man kan tänka sig."¹⁰ Det är smickrande ord om en nära medarbetare. Zaremba är onekligen en skicklig skribent, och hans styrka är just moraliserandet, men i sin förvissning om den egna rättfärdigheten slarvar han sig fram genom faktamaterialet och dess komplikationer. Det är inte märkligt att han startar debatt utan att läsa den bok debatten gäller. Så förhåller han sig ofta till det sakliga. Han ängslas inte för att ha fel, och han behöver inte göra det. Han beslås gång efter annan med de mest generande faktafel utan att det påverkar hans anseende det minsta. Han får alltid sista ordet, och han förblir en firad häcklare av det folkhemsbygge och den alliansfrihet som är under avveckling.

Zarembas främsta retoriska verktyg är suggestionen. Liksom i förbigående, med laddade ord, ofta gömda i bisatser, leder han läsaren mot målet. Just när slutsatsen ska uttalas stannar han upp – och låter läsaren ensam gå över gränsen. Zaremba påstår ingenstans i sitt inledande angrepp mot Ordfront Magasin att tidskriftens redaktionschef är antisemit. Likafullt får läsaren det intrycket. Björn Eklund påstås tala om "en mystisk 'judisk opinion'" som vi alla är "grundligt lurade av". Ord som "brunvännern" och

"förnekandet av Förintelsen" förstärker effekten.¹¹

Eklund försöker fruktlöst värja sig. Han påpekar i en replik att uttrycket "den judiska opinionen" inte är hans eget utan ett citat.¹² Zaremba svarar kvickt: "Visst, men det var han som anförde citatet, lösryckt ur all kontext, men till stöd för sitt resonemang. Så något vill just han säga med det." Zaremba behöver inte uttala det. Läsaren tycker sig redan veta. Det är utstuderat, det är fräckt och det fungerar. Zaremba gör inte minsta försök att styrka sin insinuation. Han vänder på bevisbördan – det blir Eklunds sak att övertyga en upphetsad läsekrets om att han inte är judehatare.

De anförda orden kommer från en intervju som den franske TV-journalisten Jacques Merlino gjorde med James Harff, chef på PR-firman Ruder Finn, 1993. Företaget anlätades av ledarna i Zagreb, Sarajevo och Kosovo för att erövra opinionen i USA. Det gick över förväntan. Harff får frågan vad han är mest stolt över:

"Att vi lyckades vinna över den judiska opinionen på vår sida."

Denna mening citerar Björn Eklund.¹³ Vad vill han säga med det? Med all sannolikhet detsamma som PR-mannen: arbetet var mycket framgångsrikt. President Tudjman i Kroatien kunde med fog kallas antisemit, förklarar Harff, och president Izetbegovic i Bosnien hade pläderat för "en fundamentalistisk islamisk stat". Men till och med det som i USA:s etnifierade politik vanemässigt kallas "den judiska opinionen" vändes mot serberna.¹⁴

Vem är det alltså som rycker uttrycket "den judiska opinionen" ur sin kontext och placerar det i ett främmande, men för svenska läsare mera bekant sammanhang? Zaremba presenterar citatet som en "antydning" om det "antisemitiska" i Ordfrontredaktörens föreställningsvärld och raljerar om en tro på "den imperialistisk-judiska konspirationen, som i komplott med DN vill tysta sanningsvittnet Ordfront".¹⁵

"Snabbhet är det viktigaste", säger PR-mannen James Harff om sitt arbete. "Det är bara den första utsagan som betyder något. Alla förnekanden är fullkomligt verkningslösa." När bilden av serberna som efterföljare till nazisterna väl kablat ut över världen, när massmedierna jämfört serbiska fångläger med Auschwitz och Belsen, var slaget om opinionen vunnet: "Ingen kunde vända sig emot det utan att anklagas för revisionism."¹⁶

Det skall Zaremba starta hösten 2003 är bara en upprepning av operationen. Kampanjen utgår från det som ska bevisas. "Ordfront förnekar folkmord på Balkan" lyder rubriken på den inle-

dande artikeln. Redan i ingressen omtalas inbördeskrigets grymheter i bestämd form som "folkmordet". Ur denna premiss störtar känslostormen fram.

Alla som följt sakkussionen vet förstås att den till synes självklara utgångspunkten inte på något sätt är självklar. Ingen förnekar folkfördrivningar och krigsförbrytelser i massomfattning, men om folkmord i folkrättens mening förekommit är omstritt, och lika omtvistad är fördelningen av skuldbördan. Allt detta känner Zaremba till. I en radiointervju våren 2004 tillstår han utan vidare att det är tveksamt om Slobodan Milosevic juridiskt kan hållas ansvarig för folkmord – "på den punkten kan man ju vara osäker".¹⁷ Likväl larmar han om förnekelse av "folkmordet".

Han viftar med ett utslag från en domstol i London och ger läsaren intrycket att i Storbritannien blir man fälld för förtal om man bestrider att serberna hade koncentrationsläger av nazistiskt slag i Bosnien.

FALLET TRNOPOLJE

Målet gällde det berömda TV-reportaget från fånglägret i Trnopolje 1992. Bland annat visades ett antal bosniska fångar bakom ett taggtrådsstängsel. I förgrunden syntes en utmärklad man. Tittarnas associationer gick ofrånkomligen till de nazistiska dödslägren. Bilderna spreds över världen och blev – med PR-konsulternas hjälp – ett oemotsägligt bevis för att den serbiska ledningen organiserade ett folkmord på Balkan. "Belsen 92" var rubriken på förstasidan i Daily Mirror.¹⁸

En tysk journalist hävdade senare att de bosniska männen i själva verket stått utanför en taggtrådsinhägnad, medan reportrarna befunnit sig innanför. En översättning av artikeln trycktes i en liten engelsk vänstertidning, som anklagade TV-teamet för att ha vilselett världsoptionen. TV-bolaget stämde tidningen för förtal och tilldömdes ett anseendligt skadestånd.

Men vad i bestod förtälet? Fälldes tidningen Living Marxism för att den satte förekomsten av koncentrationsläger av nazityp i Bosnien i fråga? Inte alls. Den fälldes för att den inte kunde bevisa att TV-teamet avsiktligt sökt vilseleda publiken med ett selektivt urval av bilder.

Zaremba påstår ingenstans att Living Marxism hölls ansvarig för förnekelse av folkmord, men hans retorik förleder läsarna att tro det. Leif Ericsson förklarade i sin replik före avbönen att många fångar i Trnopolje misshandlades brutalt, att kvinnor våldtogs och att omkring 20 till 30 personer dödades: "Men associationen att Trnopolje liknade ett nazistiskt koncentrationsläger eller dödsläger är felaktig."¹⁹ Zaremba kastar sig över formuleringen: "Människor mördas, torteras och våldtas där innanför, men Ericssons och Eklunds största problem är att taggtråden ger felaktiga associationer. Jag finner det omöjligt att debattera mot ett så finkalibrerat sinne för proportioner." Vid High Court of Justice i London, förklarar han, slogs det fast "att de påstående Ordfront nu idisslar innebar förtal av tv-journalisterna vid ITN ... Om Ordfront framhärda bör de framhärda i London." Zaremba förvandlar det juri-

Maciej Zaremba

diskt avgränsade utslaget i London till en bekräftelse av sin egen och massmediernas bild av vad som föregick i Trnopolje. Han nämner inte att tv-journalisterna vid rättegången gjorde just den distinktion han finner så otillständigt finkalibrig.

Kärandesidan återopade vittnesmål om brottsliga övergrepp i Trnopolje, men hävdade samtidigt att de två reportrarna Penny Marshall och Ian Williams för sin redaktion betonat "att de inte hade funnit några belägg för koncentrationsläger, de hade bara hittat interneringsläger".

"Penny sa att enligt hennes uppfattning var Omarska uppenbarligen ett ganska ruskigt ställe...", vittnade en kollega. "Hon sa också att i lägret i Trnopolje fanns det en del män som inte var i något vidare skick, men uppenbarligen fanns det även folk där som verkade vara flyktingar."

Ian Williams försäkrade att han för egen del "inte en enda gång" tänkt tanken att bilden av den utmärklade mannen bakom taggtråden påminde om andra världskrigets koncentrationsläger. Tvärtom hade han och Penny Marshall kommit överens om att inte använda denna beteckning, "eftersom de trots att de sett exempel på lidande och omänsklighet inte kunde säga att de bevittnat koncentrationsläger av nazityp..." Således var TV-journalisterna inte ansvariga för de mer långtgående tolkningar som andra gjort av bilderna. Reportrarna hade inte sett ett Belsen i Bosnien, och det var inte deras fel att människor runtom i världen trodde sig ha sett det. Så argumenterade den part som segrade i rätten i London våren 2000.²⁰

Nu ska jag vara mycket tydlig: detta avgör inte frågan om Trnopoljes och de andra serbiska lägrens karaktär. Det jag citerar är utsagor från journalister som i en rättegång har starka skäl att tona ner vad de ansåg sig ha bevittnat. Men det är uppenbart att man, om man vill argumentera hederligt, inte kan återropa domen i London på det sätt Maciej Zaremba gör.

David Campbell framför i en kritik av försvarrets linje i rättegången en annan invändning mot distinktionen mellan Trnopolje och Belsen. Begreppet "koncentrationsläger" har med åren fått en laddning som fjärrmat det från dess ursprungliga innebörd, påpekar han. När båda sidorna i målet skiljer på "concentration camps" och "detention camps", sårar de på ord som tidigare kunde beteckna samma sak. "Ingen kan med någon trovärdighet", skriver Campbell, "hävda att något av de bosnienserbiska lägren byggdes upp i avsikt att genomföra en utrotning med industriella medel". Men alla nazistiska

koncentrationsläger var inte dödsläger av detta slag, fortsätter han. Därför är det inte sakligt fel att i olika avseenden göra jämförelser mellan de serbiska lägren och de nazityska.²¹

Resonemanget är oklanderligt – så länge det handlar om ett förnuftigt meningsutbyte om utvecklingen i Bosnien. Men det är just det som är problemet. Massmediernas larm om ett nytt Belsen trasar sönder förutsättningarna för en saklig debatt. Inga distinktioner tillåts minska laddningen i ordet "koncentrationsläger", associationerna kastas iväg till de nazistiska massutrotningarna, och det blir, som PR-mannen James Harff förklarar, omöjligt att framföra några invändningar utan att förknippas med förintelseförnekarna. Till sist ropas det, som i Sverige hösten 2003, på ingripanden mot dem som "förtalat de överlevande och skändat minnet av offren".²²

ORDFRONTS KRUMBUKTER

När Ordfronts ledning bad om ursäkt och retroaktivt refuserade den skandaliserade artikeln följde den formulär 1A i PR-konsulternas schema för krishantering. Den levererade en pudel. Men Björn Eklund vägrade att följa med i övningen.

Då utvecklades spänningar som tidigare rymts i organisationens mångfald till antagonistiska motsättningar. Verkställande direktören Gertrud Åström sade upp Eklund med hänvisning till "illojalitet" och "samarbetssvårigheter". Lars Linder sammanfattade i Dagens Nyheter: "Det slutade alltså med utrensning."²³

De medlemmar, journalister och författare som protesterade förvandlades i Dagens Nyheter och Expressen till ett litet koteri sektvänster ute efter att påtvinga Ordfront en

brunfärgad bild av utveckling-

en på Balkan. Gellert Tamas varnade för att föreningens stämma "medelst handuppräckning" skulle komma att avgöra "huruvida det förekom folkmord eller ej i Bosnien".²⁴ Det var en hysterisk förvrängning av debatten inom föreningen. Ingen på stämman pläderade eller röstade för det som i massmedia påstods vara oppositionens huvudkrav.

I stället gjordes följande uttalande:

"Bland deltagarna på stämman finns, liksom bland föreningens medlemmar i övrigt, olika uppfattningar om krigen på Balkan och den aktuella artikeln. Stämman välkomnar en öppen, saklig debatt om utvecklingen i det forna Jugoslavien. Det bästa sättet att få klarhet i vad som skett är att låta argumenten prövas i offentligheten. Så kan felaktiga uppgifter och tolkningar korrigeras.

Stämman anser därför att det var fel av föreningens styrelse att ta avstånd från publiceringen av intervjun med Diana Johnstone. I linje med

Diana Johnstone

kära läsare

När vi för det här numret scannade in en text ur antologin *Copy Me* skrev scannern meningen "Skivindustrin, filmindustrin och mjukvaruindustrin \$nyftar och snörvlar alla i högan sky när deras produkter kopieras". Som vore det där dollartecknet en uppmuntrande blinkning med vänsterögat åt redaktionen från själva produktivkrafterna.

För den storföretagsledda världsordningen blir de ökade tekniska möjligheterna att mångfaldiga och fritt sprida information av olika slag ett allt större hot. Nu går de hårt fram för att ta kontroll över den fria informationspridningen och privatisera den till "intellektuell egendom"

Med bland annat alltmer långtgående och absurd patentering av "immateriell egendom" och förbudslagar mot nedladdning och kopiering ska dominansen över information och spridning av kunskap upprätthållas. När polisraider slår till mot "piratkopierare" blir kontrasten mot propagandabilden om kapitalismen som frihetens missionär på jorden närmast löjeväckande tydlig. Tankarna går snarare till en totalitär orwellsk Storebror som övervakar "tankebrott".

Vi ägnar en betydande del av detta nummer åt att belysa denna motsägelsefulla utveckling. Flera av skribenterna beskriver det som sker som en "ny inhägnad". Denna gång riktad mot våra gemensamma tankar, idéer och kunskaper, som ska stängslas in och inlemmas i vinstjakten.

Försvaret av denna "intellektuella allmänning" är kanske i sig revolutionerande. För allt som en människa gör eller skapar sker efter att man tagit del av ett gemensamt mänskligt arv av erfarenheter

Kampen för informationens frihet kan därför i sin förlängning bli en kamp mot den ingrodda borgerliga myt – att det är enastående individer som skapar konstverk, företag, historia – en myt som i olika ideologiska former utgör förevändning för mycket av samhällets orättvisa makt- och inkomstfördelning: om kunskapen är ett gemensamt arv varför ska en i samhället tillfälligt välnöschad användare få större andel av dess frukter?

Tanken är fri, och spridningen kommer inte att låta sig dämpas upp. Gemensamt och rätt förvaltat kan ett ökat "subversivt" informationsutbyte hand i hand med konkret motstånd mot försämrade livsvillkor forma alltmer bärkraftiga samhälleliga framtidsalternativ i allt fler människors idévärld. Varför inte riva alla stängsel och utöka allmänningarna till alla områden?

/Hälsningar redaktionen

föreningens syften borde styrelsen i stället ha försvarat utrymmet för kritisk debatt i kontroversiella frågor.”

Detta ställningstagande, som fortfarande är föreningens gällande uppfattning, var alltså inget välsignande i efterhand av de utsagor som gjordes i intervjun med Diana Johnstone. I själva verket fanns det inom oppositionen mot ledningens undfallenhet en utbredd kritik mot artikeln. Men vi ansåg, som det formulerades i den motion stämman antog, att ”uppgifter och tolkningar som i efterhand visar sig vara felaktiga och korrigeras är normala inslag i förnuftiga samtal”.

Lars Linder kommenterade i Dagens Nyheter: ”...rätten att få framföra suspekta dumheter har vunnit över det publicistiska omdömet, och det är något som kan komma att stå Ordfront dyrt”.²⁵ Det är möjligt att Lars Linder, själv en av rikt-karlarna, korrekt angett utrymmet för avvikan-de uppfattningar i den svenska offentligheten. Han borde fundera över innebörden. Det är alltså omdömeslöst att låta Diana Johnstone, ”väl värd att läsa”, komma till tals i detta land. Omdömesgillt är det däremot att oläst sortera in henne bland stollar och antisemiter.

Boken Dårarnas korståg förtjänar att skärskådas. Johnstone löser upp den krigspropaganda som i Sverige blivit en oberörbar utgångspunkt för varje diskussion om Balkan, men hennes förhållande till den serbiska nationalismen är naivt överslätande. Här kunde en förnuftig debatt ha gjort faktiska skiljelinjer synliga. I stället fick vi detta omdömesgilla drev ut i den förutfattade dumheten.

Ett moraliserande utan sakliga hämningar gör medvetna politiska ställningstaganden omöjliga. Det är, som Johnstone ger prov på, lätt att idealisera de regeringar och nationella krafter som kommit i konflikt med imperialismen. Jag tror inte att denna nitälskan gagnar motståndet mot USA och de andra stormakterna. Jag tror till och med att den är skadlig. Men klarsyn kan inte utvecklas utan utrymmen för förnuftiga diskus-

sioner i sak.

I Clarté publicerade vi – mitt under pågående skall – en av de få balanserade värderingarna av Dårarnas korståg. Samuel Edquist argumenterade i artikeln ”Myter och motmyter” ungefär som Richard Caplan i sin recension.²⁶ Tidigare har vi haft flera hårda meningsutbyten i Balkanfrågan. Vi har också publicerat Diana Johnstone. Skälet är enkelt: hon är väl värd att läsa. Våra läsare är tänkande människor, fullt förmögna att följa såväl hennes som andras resonemang med kritiska ögon.

TYSTNADEN TÄTNAR

Clarté är en liten tidskrift. Många väsentliga informationer om tillståndet i världen finns idag bara att hämta i tidningar och webbmiljöer i samhällsdebattens marginaler. Öppningarna ut i en bredare offentlighet stängs en efter en.

Det är en historisk förskjutning med starka drivkrafter. De utrymmen som under sextio- och sjuttiotalen fanns i offentligheten för kritik av imperialismen och det svenska klassamhället öppnades underifrån genom trycket från Vietnamrörelsen, revolterna i produktionen och hela den internationella utvecklingen med revolutioner och nationell frigörelse från kolonialism och nykolonialism. När de folkliga krafterna splittras, försvagas och tappar sin riktning sluter sig sprickorna i den borgerliga offentligheten igen. De intellektuella radikalerna kan inte stå emot på egen hand. De flesta anpassar sig, de andra trängs en efter en ut i marginalen.

Utvecklingen är tendentiell. Den bromsas av undantag och oväntade vändningar. Så fanns det på Svenska Dagbladet och radion plats för sakdebatt och reflektioner under skallet mot Diana Johnstone, och såväl Aftonbladet som Ordfront har gett stort utrymme åt radikala intellektuella från den angloamerikanska marknaden för samhällskritik. Intervjun med Johnstone var bara en utlöpare av denna redaktionella linje – in på förbjuden mark.

Utvecklingen mot en förslutning av det offent-

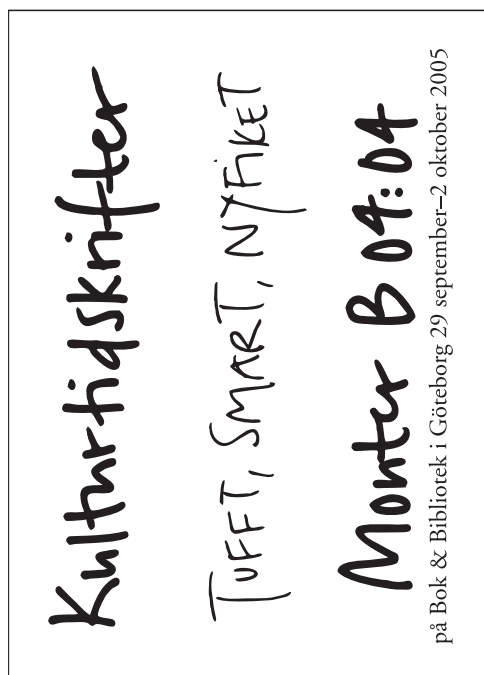
liga rummet är möjlig att vända, men det förutsätter en reorganisering av de folkliga rörelserna. Motståndet kommer troligen att vara starkare än sist. Det har att göra med strukturella förändringar i offentlighetens infrastruktur.

I de stora mediekoncernerna industrialiseras journalistiken. I stället för att skildra världen i alla dess förvecklingar tvingas reportern leverera de standardiserade sanningar som för tillfället är gångbara på marknaden. Det blir nyheter om Belsen i Bosnien och spädbarn slitna ur kuvöserna i Kuwait City.

På kultur- och debattsidorna går det ännu att hitta alternativa informationer, men de materiella förutsättningarna för en i någon mening fristående samhällskritik blir allt sämre. Vid övergången till tabloidformat halverade Dagens Nyheter spaltutrymmet på kultursidan, medan ledarskribenterna snarast fick mer plats. Anslagen för frilansmaterial skars samtidigt ner radikalt. Idag betalar tidningen för debattartiklar vad man förr fick för notiser. Det finns undantag från denna utveckling, men många tidningar ute i landet betalar inget alls för inlägg på sina kultursidor. Man måste skriva i tjänsten eller på annat sätt ha sin försörjning tryggad för att delta i samhällsdebatten. Att i en bredare offentlighet analysera samtiden blir ett privilegium för anställda journalister, stadgade akademiker och professionella påverkare.

De så kallade frivilligorganisationerna tar över allt mer av samhällskritiken. Där har miljö- och utvecklingsfrågorna sitt centrum, där organiseras människorättskampanjerna, och där initieras debatterna om rasism och kvinnoförtryck. Många journalister som skriver om andra länder är på olika sätt knutna till dessa välgörare. De är själva involverade i deras projekt eller beroende av anställda i projekten för information och kontakter i en främmande miljö. Vår bild av omvärlden blir på detta sätt starkt färgad av frivilligorganisationerna.

Det finns mycket vällovligt i enskilda projekt och kampanjer, och stundtals bär genuina folk-

röda rummet PÅ BOKMÄSSAN

Söndag 2/10 kl 12.00

Andra världskriget – vad det egentligen handlade om.

Ett marxistiskt perspektiv på kriget

Daniel Brandell presenterar några av idéerna ur den belgiske ekonomen och revolutionären Ernest Mandels bok om andra världskriget, som utkom på svenska tidigare i år.

För fullständigt program i kulturtidskriftsmontern se <http://www.kulturtidskrifter.se/monter05.html>

Lägret Trnopolje 1992

rörelser upp arbetet, men i allmänhet bedriver organisationerna sin verksamhet utan hänsyn till eventuella medlemsbaser.

I internationella sammanhang omtalas de professionella välgörarna som "non-governmental organizations", alltså "ickestatliga organisationer". En mera träffande benämning vore "icke så ickestatliga organisationer". I början av sextioalet fanns ett par hundra internationellt verkssamma frivilligorganisationer. Idag beräknas de vara omkring 30.000. Hela denna NGO-sväng är, vid sidan av pengar från storföretag och privata stiftelser, starkt beroende av statliga anslag. Mer än en femtedel av de rika ländernas utvecklingsbistånd slussas genom NGO-er.²⁷

Pengarna är inte villkorlösa. Regeringarna fördelar sina anslag till organisationer och projekt som anses främja gällande statsintresse. Den som sticker ut och drar åt annat håll riskerar att förlora understödet. Transnationella stiftelsen för freds- och framtidsforskning, TFF, fick efter nio år med stöd från utrikesdepartementet i Sverige sitt bidrag indraget 2000. Samma sak hände Kvinnor för fred. Båda organisationerna hade skarpt kritiserat Natos politik på Balkan.

Mot andra har statsmakten varit mindre njugg. Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter har sedan 1998 finansierat över 95 procent sin totala verksamhet med bidrag från Sida för projekt på Balkan och i före detta Sovjetunionen. Enda undantagen var åren 2000 och 2001 då organisationen dessutom fick pengar från EU-kommissionen för "stöd till oberoende medier i Serbien och Montenegro inför valen".²⁸

Kommitténs styrelse har en intressant sammansättning. Ordförande är advokat Percy Bratt. Han ledde under flera år på nittioalet Föreningen Ordfront. Bland övriga ledamöter finns ett par av de jurister som starkt engagerat

sig för att, som det heter, förnya folkrätten, Ove Bring och Gustaf Lind. Här finns också tre svenskar som varit involverade i den jugoslaviska upplösningsprocessen: Bo Pellnäs, överste, fredsförhandlare och OSSE-representant, Eric Östberg, före detta åklagare vid Haagtribunalen, och Jan af Sillén, tidigare Sveriges ambassadör i Belgrad. Samt Barbro Hedvall, ledarskribent på Dagens Nyheter, och Arne Ruth, tidigare chefredaktör. En av suppleanterna är Maciej Zaremba.

Jag påstår inte att någon av dessa personer går i någons ledband. Bo Pellnäs har offentligt kritiserat den svenska regeringens fria förhållande till folkrätten och det larm om folkmord i Kosovo som föregick angreppet mot Jugoslavien 1999.²⁹

Jag skriver om de strukturella villkoren för opinionsbildning i Sverige. Helsingforskommittén är ett tyfäll. Organisationens sammansättning och finanser avslöjar en pågående sammanflätning av massmedier, professionella välgörare och statsmakt. Allt fler av de grymheter och tårar som kommer oss till del från Balkan och andra delar av världen silas genom detta nät. Tankekontrollen är inte på något sätt fullkomlig – eller ens särskilt kontrollerad – men så länge förloppet fortskrider blir öppningarna för avvikande meningar ofrånkomligen allt trängre. Skallet mot Ordfront ekade som värst i denna sociala miljö.

Inför det senaste kriget mot Irak var beslutsfattarna på båda sidorna av Atlanten oeniga. Det vidgade tillfälligt utrymmet för kritiskt material i massmedierna. Nästa gång kan endrätt råda igen. Då kommer de likriktade känslostormarna att fara fram genom informationskanalerna som vid kriget på Balkan. Varje skribent och redaktör vet efter striden om Ordfront vad som gäller: rätten att säga emot är dyrköpt på marknaden för förutfattade meningar. ■

NOTER

1. <http://www.riia.org/pdf/int_affairs/inta_315.pdf>
2. DN 040513.
3. <http://www.riia.org/pdf/int_affairs/inta_315.pdf>
4. DN 031103, 031114.
5. Expressen 031113.
6. Svar på fråga från Björn Kumm, P1 040205, <http://www.sr.se/cgi_bin/P1/program/artikel.asp?ProgramID=451&artikel=465388>
7. DN 041101.
8. DN 031113.
9. Ove Bring, Leif Ericsson, Gustaf Lind, Gerald Nagler, Percy Bratt, Arne Ruth, Robert Hård: "Regeringen duckar för nödvändigt våld", SvD 000621.
10. Columbia Journalism Review, January/February 1998.
11. DN 031103.
12. DN 031113.
13. Ordfront magasin, 7-8/2003.
14. Utdrag ur Merlino's intervju finns på ett flertal hemsidor på internet, t.ex. <http://archives.econ.utah.edu/archives/pen_l/1999m04/msg00741.htm>.
15. DN 031114.
16. <http://archives.econ.utah.edu/archives/pen_l/1999m04/msg00741.htm>
17. P1 040205, <http://www.sr.se/cgi_bin/P1/program/artikel.asp?ProgramID=451&artikel=465388>
18. Daily Mirror 920807.
19. DN 031113.
20. Officiell transkribering av domarens sammanfattning av målet, The High Court of Justice, Queen's Bench Division, 14th March, 2000.
21. Journal of Human Rights, June 2002.
22. Zaremba, DN 031114.
23. DN 040416.
24. DN 040513.
25. DN 040517.
26. Clarté 3/2003.
27. Financial Times 990819.
28. Årsrapporter, <http://shc_campsite.mdf.org/look/swedish/section.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=10&NrIssue=1&NrSection=3>
29. DN 040208.

bild: http://news.com.com/Photos+Patent+protesters+take+to+the+streets/2009-1014_3-5582158.html

Två motsatta tendenser skär idag genom samhället på ett iögonfallande sätt. Kapitalets profitsökande tar sig uttryck i en alltmer skamlös strävan att tillskansa sig sådant som tidigare varit allmän egendom; privatisering och patenträtt hägnar in världen. Samtidigt tycks själva teknikutvecklingen inom vissa områden rycka profiten ur kapitalets grepp, mest markant inom kulturindustrin där den digitala kopieringstekniken hotar den privata äganderätten i grunden. Lars Henriksson kliver in i analysen av motsättningen mellan 2000-talets produktivkrafter och egendomsförhållanden, ställer provisoriska frågor och skissar på handlingslinjer för socialister.

DET DIGITALA UPPRORET

”På ett visst stadium av sin utveckling råkar samhällets materiella produktivkrafter i motsättning till de rådande produktionsförhållandena, eller, vad som bara är ett juridiskt uttryck för detta, med de egendomsförhållanden, inom vilka dessa produktivkrafter hittills rört sig. Från att ha varit utvecklingsformer för produktivkrafterna förvandlas dessa förhållanden till fjättrar för desamma. Då inträder en period av social revolution.”

Ur förordet till ”Till kritiken av den politiska ekonomin”, Karl Marx

När kronofogden, på uppdrag av skivindustrin och med handräckning av polis, stormade in på internetleverantören Bahnhof's lokaler mars 2005 var det ingen tillfällighet eller isolerad händelse. Redan året innan genomfördes en internationellt samordnad attack mot piratkopierare i elva länder. ”Stöld av intellektuell egendom” har blivit FBI:s tredje högst prioriterade område efter terrorism och spionage.

Bakom de alltmer häftiga debatterna och striderna om ”immateriell egendom” ligger en dubbel utveckling.

Vad det i grunden handlar om är kapitalets försök att lägga sådant under sin makt som tidigare varit allmän egendom eller ansetts som omöjligt att göra privat – från regnvattnet över matematiska algoritmer till redan existerande livsformer. Denna nya offensiv har skapat en ny front i klasskampen. Bönder i Punjab som slagits mot försök att ta patent på deras genom årtusenden framodlade basmatiris, kåkstadsbefolkning i Djakarta som motsatt sig privatisering av deras vatten, eller de otaliga och ständigt pågående strider om privatiseringar i offentlig sektor i de allra flesta länder i världen.

Om denna strid är defensiv och – med några lysande undantag – mest lett till att bromsa takten i den nyliberala offensiven finns en annan front där förhållandena varit de omvända. Det är på den digitala informationens område, och då särskilt inom konsumentprodukternas sfär. Här har den tekniska utvecklingen öppnat en lucka som gjort att kapitalet hamnat på efterkäl-

EN ARTIKEL AV LARS HENRIKSSON

Artikelförfattaren är metallarbetare på Volvo i Göteborg och frilansskribent. Aktiv inom Sjukvården Inte Till Salu, SITS, och medlem i Socialistiska Partiet

ken och som rent av ifrågasätter några av grundstenarna i det kapitalistiska produktionssättet.

Kampen om informationen, den defensiva för att försvara det som hotas av privatisering och den offensiva, som i handling ifrågasätter copyright och annat ägande av information som sedan länge är etablerat, är en del av samma strid om vad som skall vara privat eller offentligt.

Dessa båda tendenser – kapitalets försök att utvidga ackumulationen till fler områden och försöken att hindra den informationsspridning som ligger inneboende i den digitala teknologin – har lett till en rad olika lagar och internationella avtal, till exempel det internationella handelsavtal för intellektuella rättigheter, TRIPS, som slöts 2004 inom ramen för Världshandelsorganisationen, WTO.

Striden om ägandet av information och kunskap har sin grund i den allt viktigare roll som dessa faktorer har i produktionen, alls inte bara när det gäller musik och datorspel.

Utvecklingen av biotekniken har gjort kunskap om DNA-koder till hårdvaluta, viktigare än något hemligt läskedrycksrecept. Det arbete och kapital som krävs för att tillverka ett läkemedel eller genomföra en diagnos med hjälp av DNA-teknik är billig jämfört med vad kunskapen om metoden har kostat att få fram. Styrprogram för industriella processer, kunskap och information är alltså en allt viktigare del av det fasta kapitalet, det kapital som investeras av kapitalisten i maskiner, byggnader och annat som inte direkt förbrukas i produktionsprocessen.

I sin digitala form har denna kunskap några egenskaper som gör den speciell, som skiljer den från andra delar av kapitalet och som skapar en

ny motsättning i det kapitalistiska systemet. För att producera digital kunskap krävs, liksom för alla andra produkter arbete. Att ta fram ett stort datorprogram är en omfattande uppgift som kräver många människors samordnade arbete under lång tid, oavsett om det är ett nytt spel, ett operativsystem för persondatorer eller ett program som skall styra en komplicerad industriprocess.

Liksom när det gäller annat fast kapital överförs programmets värde, det arbete som ligger nedlagt i det, till de producerade varorna bit för bit. Till skillnad från maskiner förslits dock inte program fysiskt utan bara ”moraliskt”, det vill säga de blir omoderna när nya, effektivare program framställs. (Åtminstone förslits de inte idealt. I verkligheten händer det en massa oförutsedda saker även i programmeringens värld som kräver underhåll.)

Så långt liknar det alla andra varor i ett kapitalistiskt samhälle, vars bytesvärde primärt bestäms av mängden arbete som behövs för att producera dem. Men till skillnad från en bil, ett kilo potatis eller en dator kräver det nästan inget arbete eller kapital för att reproducera digital information. Kopian är identisk med originalet och fyller samma funktion. Och när man konsumerar den förbrukas inte heller varan. Denna kopia innehåller nästan inget arbete och har därför i princip inget bytesvärde, trots att den är identisk med det dyra originalet. Genom Internet är det dessutom oerhört lätt och billigt att sprida den nästan obegränsat. Att varor som produceras under kapitalistiska förhållanden distribueras fritt och obegränsat strider fullständigt med kapitalistiska egendomsförhållanden. Kapitalet fortsätter därför att behandla information och kunskap som vanliga varor som det råder brist på.

KONSTLAD KNAPPHET

Lösningen blir att ta till "konstgjorda" medel för att bevara monopolen på dessa varor och hindra den billiga reproduktionen. Eller rättare sagt; kapitalet kan inte längre upprätthålla sin dominans genom att lita till de dolda mekanismer som vi vanligtvis vants vid att underordna oss och att betrakta som "naturliga" – de anonyma "marknadskrafterna". Kapitalet måste ta till öppen maktutövning genom lagstiftning, som i sista hand garanteras av polisiärt våld. Detta är inget nytt. Inga klassamhällen, där en minoritet lever på majoritetens arbete, är grundade på frivillighet och kapitalismen är inte något undantag. Det är lätt att dra paralleller mellan den "enclosure movement" i 1700-talets England, när de stora jordägarna med våld berövade bönderna jord genom att stängla in mark som tidigare varit allmänningar för att föda upp får för ullproduktion. Detta blev en dubbel vinst; dels ökade ullproduktionen, råvaran för väverierna, dels togs levebrödet från bönderna och fabriksägarna fick den egendomslösa klass som krävdes för att bemanna de nya fabriker.

I dagens värld är det mesta i världen redan

DEN FÖRSTA PATENTTVISTEN

"I målet Thor kontra Ug, i vilket Thor – innehavare av patent 0000000001 en Metod och ett Instrument avsett för Dödande av Stora Vilddjur i Syfte att Äta dem, förfärdigat av Tung Stenbumling på Skaft - gör gällande att Ug förbrutit sig mot lagstiftningen i Digital Millennium Copyright Act genom att demontera Tung Stenbumling på Skaft i syfte att tillverka Spetsig Sten på Skaft, och att metoden att Sticka Vilddjur Tills De Dör är en väsentligen förutsägbar variation av att Slå Vilddjur Tills De Dör, så har Domstolen dömt till Thors fördel. Domstolen tilldömer Thors framlevande släktingar ett skadestånd på summa 1 (Ett) Vilddjur från var och en av Ugs framlevande släktingar" (www.askbjoernhansen.com)

instängslat. De imperialistiska rövartågen runt förra sekelskiftet ordnade in alla jordens länder i det kapitalistiska systemet. Det var en ordning som stördes av den ryska revolutionen och dess efterspel liksom av de koloniala upproren efter Andra Världskriget och som nu kapitalet, under det amerikanska imperiets ledarskap, med stor möda försöker återskapa.

Med hela den materiella världen inhägnad vänder sig det rastlösa kapitalet mot idévärlden för att hitta nya områden att inlemma. I mänsklighetens kollektiva arv av tankar, uppfinningar och intellektuella erövringar finns ännu allmänningar att exploatera. Men liksom i 1700-talets England kan det inte ske frivilligt. Staten måste gå in och med lag och våld hjälpa kapitalet att resa högst materiella stängsel kring det immateriella ägandet för att hindra människor att utnyttja resurser som annars skulle vara tillgängliga för alla.

Här återkommer dagens dubbla strid om kunskapen, den defensiva för att skydda allmänningarna och den offensiva för att utvidga dem.

Den viktigaste juridiska formen för att privatisera och stängla in kunskap är den statligt garanterade patenträtten, som ger en individ eller en institution ett monopol på en viss metod eller kunskap.

De senaste åren har antalet beviljade patent ökat explosionsartat. 1991 beviljades 96 511 patent i USA, en siffra som till år 2003 ökat med 75 procent till 169 026 patent.

Av denna ökning stod företagen för nästan alltsammans: företagspatenten var 76 725 stycken 1991 och 148 427 år 2003, en ökning med 93 procent, medan de individuella patenterna bara ökat med 8 procent från 18 131 till 19 632. Det företag som har flest patent, IBM, hade 2004 över 42 000.

Vid sekelskiftet 1902 hade patentverket i USA beviljat 1 miljon patent. År 2002 hade detta ökat till 5 miljoner för att bara två år senare vara uppe i 7,4 miljoner.

PATENT PÅ NATURFENOMEN

Ett viktigt principiellt brott kom 1981, då USA:s Högsta Domstol för första gången beslutade att godkänna patent på ett datorprogram, ett styrprogram för en maskin som tillverkade gummidäck. Innan dess hade program ansetts vara algoritmer, lösningar på matematiska problem, naturfenomen man kan upptäcka men inte uppfinna och därmed inte möjliga att patentera. Domen har lett till en störtflod av mjukvarupatent.

Mellan 1975 och 1994 registrerade exempelvis Microsoft årligen i snitt fyra patent, en siffra som ökade till 240 per år fram till år 2000.

USA:s patentlag har länge varit mer omfattande än de europeiska. Där är allt som är nytt och användbart också patenterbart och det finns inga krav på att en uppfinning ska ha teknisk karaktär och lösa ett dylikt problem. I USA är därför programkod i sig patenterbar, medan det i Sverige är det tekniska resultatet som blir följden av att man kör programmet i en dator som kan patenteras. Men också i Sverige har patentrandet ökat kraftigt. Bara under 2000-talets

första fyra år har antalet beviljade patent ökat med 50 procent.

Ibland är de beviljade patenterna en bra bit över gränsen till det absurda. Så har exempelvis metoden att leka med en katt med hjälp av en ljusstråle godkänts som patenterbar uppfinning av USA:s patentverk...

Bålverket för denna, det tjugoförsta århundradets "enclosure movement", är den Digital Millennium Copyright Act som antogs av USA:s kongress 1998 och som i ljuset av den digitala tekniken kraftigt utvidgar upphovsrättsskyddet. Det internationella samarbete kring upphovsrätt som äger rum har hela tiden syftat att flytta gränserna uppåt, i riktning mot den amerikanska lagstiftningen. Det är denna som ligger bakom EU:s direktiv, som så småningom ynglat av sig ner till den svenska riksdagens beslut från i somras att kriminalisera nedladdning av copyrightskyddat material och att kringgå kopieringsskydd. I skrivande stund meddelas att ett nytt stöдавtal för den svenska filmindustrin slutits där två procent av stödpengarna öronmärks till "arbetet mot olovlig hantering av film i alla visningsformer", alltså mer statligt stöd till filmindustrins kamp mot fildelning.

Med dagens patenthysteri, där nätbokhandeln Amazon.com fått patent på metoden att handla på Internet genom att klicka på ett visst sätt på företagets hemsida, skulle troligen det sena 1800-talets uppfinnande av varuhuset blivit patentskyddat av Wal-Mart eller någon annan koncern – säkert till nytta för Wal-Mart men inte för kapitalistklassen i sin helhet.

Intressant är att även bland ekonomiska liberaler finns en patentkritik. Så skriver exempelvis Milton Friedman "tenderar existensen av patent att vrida aktiviteten till patenterbara uppfinningar". Produktionen av kunskap styrs alltså inte mot vad som gör den mesta nyttan, varken för samhället eller ens för kapitalet i stort utan till vad som går att profitera på för den enskilde kapitalisten. Just så som kapitalismen alltid fungerar. Den statsreglering som patenträtten utgör gynnar inte ens kapitalet i sin helhet.

Som en del av denna strid har även rörelsen för fri information skapat nya juridiska former. I motsats till copyright har "copyleft" lanserats som ett alternativ för att sprida kunskap och information och låta den förbli fri. Här har olika juridiska lösningar presenterats som den som skapat något och vill sprida det kan återropa.

GNU/GPL-licens handlar framför allt om mjukvara och ger alla rätt att sprida, kopiera och ändra i programmet liksom att sälja kopior eller sitt eget arbete som baserats på det man fått fritt. Den enda, och mycket viktiga reservationen, är att det inte är tillåtet att inskränka de ursprungliga rättigheterna till fri spridning om man själv kopierar eller förändrar programvaran.

En annan juridisk form är Creative Commons som ersätter vanlig copyright och ger vem som hels rätt att kopiera, distribuera, förevisa eller framställa ett verk men inte tjäna pengar, ändra eller bygga vidare på det.

De senaste årens tvister om nedladdning av musik visar att frågan även splittrar olika kapi-

bild: Per-Olof Larsson

talgrupper. I den rättegång som ägde rum i USA:s Högsta Domstol i våras, där Hollywood stämt två tillverkare av fildelningsprogram för att deras program möjliggjorde upphovsrättskränkningar, fick dessa programtillverkare stöd av elektronikförsäljarnas branschorganisation. De vet bara alltför väl att ju friare tillgång på musik och film desto bättre blir deras försäljning. Till och med inom musik- och elektronikjätten Sony finns motsättningen. I januari 2005 erkände Sony att man missat MP3-utvecklingen på grund av rädsla att underminera den egna musikförsäljningen, men att företaget kommer att satsa fullt ut sedan man i höstas släppte sin första MP3-spelare i Europa.

Varje nyttig uppfinning gör självklart mest nytta för mänskligheten ju mer den utnyttjas. För det enskilda företaget har alltid det motsatta gällt: ju mindre konkurrenterna kan desto bättre.

Den centrala och ökande roll som digital information spelar i produktionen kommer rimligtvis att göra det svartsjuka bevakandet av affärshemligheter än viktigare men – i takt med att informationen blir allt mer lätttrölig – också svårare. Industrispionage, kanske genom professionella eller rent av statsunderstödda hackers, kan tänkas få en allt viktigare roll för att hjälpa informationen att bli fri, eller snarare att bli åtkomlig för rivaliserande företag.

Allt mer energi och resurser kommer att läggas på att försvåra tillgång på information.

I den nyutkomna antologin *Copy Me*, utgiven av Piratbyrån, står "hacktivist" Wu Ming 1 för en radikal och långtgående kritik av

upphovsrättsbegreppet som helhet. Han beskriver författaren, historieberättaren, som en person som gjort plagierandet till hantverk och konst. Alla som skriver öser ur vår gemensamma källa av myter, berättelser och referenser. Lika mycket som de tusentals programmeringskunniga människor som – hela tiden ideellt och för sitt eget intresses skull – utvecklar det öppna operativsystemet Linux använder sig av andras resultat för att gå vidare på, lika mycket använder författaren alla historier som skrivits, eller berättats tidigare som utgångspunkt för sin konst, medvetet eller ej. Också de mest geniförklarade författare är hänvisade till att använda ord som skapats och fyllts med innehåll och associationer genom årtusendens bruk i samhället.

Detsamma gäller annat skapande, som exempelvis musik. Absurt nog kan det tyska bolag som sitter på copyrighten till Elvis musik tjäna pengar på denna 30 år efter hans död. Att Elvis själv byggde sin musik på att plagiera svart rock-and-roll och anpassa den till en vit publik gör inte saken mindre bisarr.

Lyft från litteraturens och datorspelens "immateriella" värld är detta grundtanken i marxismens kritik av privategendomen över huvud taget. Det är genom samhället vi blir människor och det är genom våra ömsesidiga beroenden vi kan resa oss över vårt biologiska vara. Genom vår förmåga att göra andras kunskaper till våra egna kan vi bygga vidare på varandras erfarenheter. Utan denna förmåga skulle vår tekniska och sociala utveckling inte ha kommit mycket längre än till några klumpigt tillknackade flintstenar. Om det var viktigt i

människans gryning är det självklart idag. Det är inte mycket av det vi gör som vi skulle åstadkomma utan att andra skapat förutsättningarna för det. På många sätt lever vi våra liv lika utlämnade åt varandra som spädbarnet till sina föräldrar. För att röra oss, äta, klä oss, hålla värmen eller sköta vår hygien är vi, från frukostkaffet, över transportsystemen till toaletten eller lakanen i vår säng beroende av varandras hjälp för att få våra liv att fungera även när vi är fullt friska och arbetsföra. Även den mest isolerade av oss lever i starkt beroende av det gemensamma, samhället. Så bygger också all ny kunskap och kreativa påfund på den kunskap och kreativitet som andra ställt till vårt förfogande. Idén om det ensamma geniet har aldrig varit sann, vare sig när det gäller konstnärer, författare eller den borgerlige hjälten nummer ett: företagaren. Även den mest innovativa entreprenör har byggt vidare på andras uppfinningar och bygger sin förmögenhet på kapital som han ackumulerat genom att tillägna sig andras arbete.

När det gäller den digitala kunskapen har det tillkommit några intressanta aspekter som sätter produktionens sociala natur och problemet med den privata äganderätten i stark belysning.

Kapitalets strategi kommer att vara fortsatta försök att privatisera kunskap och att styra den tekniska utvecklingen i en riktning som gör detta möjligt. Från kapitalets sida kommer därför stora resurser att läggas på att göra det svårare att kopiera och sprida information, det vill säga att förstöra de mest revolutionerande fördelarna med den digitala teknologin. Kapitalets behov av att värna sin äganderätt kommer i direkt mot-

sättning till en utveckling av produktionsmedlen som skulle kunna komma hela mänskligheten till godo.

Det finns också, ur kapitalets synpunkt, ett särskilt problem med program. Den utrustning som krävs för att tillverka dessa kräver inte några stora investeringar. Genom Internet blir det dessutom möjligt för stora grupper av människor att samarbeta helt utanför kapitalets domvärjo för att producera program. Tusentals människor över hela jorden samarbetar till exempel frivilligt och oavlönat för att utveckla det fria och öppna operativsystemet Linux. Detta system har för länge sedan passerat den glada amatöرنivån och utgör idag ett hot mot företag som Microsoft.

KONTROLL OCH LÄCKOR

När kapitalismen växte fram eller när de kapitalistiska länderna koloniserade andra länder var det nödvändigt att beröva bönderna jorden för att skapa en arbetarklass som kunde bemanna fabriker och plantager. Hade man haft möjligheten att försörja sig på annat sätt skulle många ha flytt den nya exploateringen. Med svält och lösdriverilagar drevs den nya arbetarklassen in till städernas fabriker. Kapitalismen kräver fortfarande en egendomslös arbetarklass som bara har sin arbetskraft att sälja.

Därför är det idag viktigt för kapitalet att se till att den växande del av lönarbetarna som arbetar med digital information fortsätter att vara lönearbetare. Produktionen måste organiseras så att deras kunskaper inte blir möjliga att sälja direkt på marknaden utanför kapitalets kontroll. Det kan ske genom ökad arbetsdelning och specialisering där varje programmerare, liksom fabriksarbetaren, bara behärskar sin lilla del av arbetet, en del som är meningslös utanför det av kapitalet organiserade och kontrollerade sammanhanget.

Kopieringsskydd kommer också kanske i ökad utsträckning att flyttas från de opålitliga lagringsmedierna till själva hårdvaran genom att en del av programmet är inbyggt i själva datorn och inte går att köra utan tillgång till just denna mer svårkopierade del.

I en tid där en allt större del av produktion och kapitalackumulation kommer att involvera Internet krävs också en ökad kontroll av detta för att undvika "läckage" som hotar profiterna, dels mot konsumenterna men också i ökad utsträckning mot konkurrerande företag och stater.

Att följa med utvecklingen, oavsett om det sker genom att tillämpa ny vetenskap, att plagiera, eller att bedriva mer eller mindre lagligt industrispionage är en del av den kapitalistiska vardagen. Med digital information som en allt tyngre del av investeringarna kommer såväl behovet av att skydda denna som att komma åt den att öka.

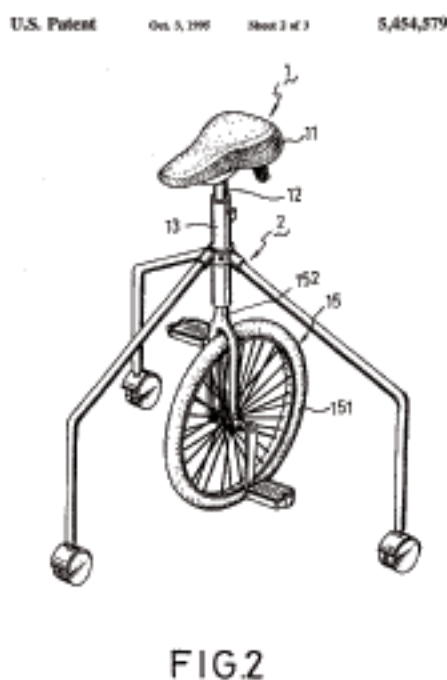
De största företagen och starkaste staterna kommer att försöka skaffa sig ökad kontroll av ett allt längre led av kunskapsproduktionen och av kunskapens spridningsvägar.

Redan har det inom ramen för det permanenta krigstillstånd som proklamerats genom "kri-

get mot terrorn" börjat höjas röster för en ökad kontroll av den elektroniska kommunikationen och Internet.

FRÅGOR

Mina egna kunskaper är för begränsade för att bedöma vart utvecklingen av digitalteknik och informationsteknologi leder till på samhälllig nivå. Det är inte bara frågan om att upptäcka fenomen, tendenser och mottendenser utan också att ha kunskap om kvantitativa förhållanden. Vilka tendenser är starkast i förhållandet till mottendenserna – fri informationsspridning eller inhängning av "immateriell" egendom? Vad är dagsländer och vad kommer att förändra världen? Utan såda-

na kvantitativa kunskaper riskerar alla bedömningar att fastna vid de senaste tendenserna. Denna artikel gör därför inte anspråk på att vara särskilt exakt eller uttömmande vare sig av dagsläget eller vart vi är på väg. Den är mer ett försök att lyfta fram några motsättningar mellan den tekniska utvecklingen och de kapitalistiska ägandeförhållandena och att se detta som en del av klasskampen. Förhoppningsvis finns det andra som är mer kunniga i sak än jag som kan komma med invändningar eller utveckla resonemangen.

Det är inte svårt att se att det finns en motsättning mellan spridandet av den allt viktigare digitala informationen genom Internet och kapitalets behov av att behålla denna produktionsfaktor i privat ägo. Marx' tes om hur produktionsförhållandena blir fjättrar för produktivkrafterna besannas på ett nästan övertydligt sätt. Det behöver väl knappast heller sägas att vi socialister har förslag på hur sådana produktionsförhållanden skulle se ut som passar en ekonomisk bas där en stor del av de viktigaste produktionsmedlen befriats från privategendomens bojor och är allmänt tillgänglig. Just därför bör

vi också vara extra försiktiga i våra bedömningar för att inte alltför mycket tolka in våra egna önskningar i den. Kapitalismen har visat sig vara förmögen att hantera många av sina inneboende motsättningar, om än till ohyggliga kostnader för miljarder människor.

Även om de ramar vi rör oss inom bestäms av samhällets materiella bas är det ändå den mångskiftande klasskampen, de politiska striderna mellan olika samhällsintressen, som avgör vart samhället går.

Några sådana bedömningar, baserade på faktakunskaper, som skulle var intressanta för att kunna göra en mer konkret analys är:

- Hur sker utvecklingen inom datavärlden – i vilken utsträckning sker det en standardisering och förenkling av system som kan skapa en utbredd och förstärkt arbetsdelning och proletarisering av programmeringsyrkena?
- Hur ser styrkeförhållanden och intressesmotsättningar ut inom borgarklassen mellan dem som gynnas respektive missgynnas av friare spridning av information?
- Hur mycket av programmering har lagts ut till lågavlönade programmerare i länder som Indien och Kina, och vad är följden av detta?
- Finns det teoretiska och praktiska möjligheter att kontrollera informationsspridning via Internet utan att de för kapitalet nödvändiga funktionerna går förlorade? Eller är kapitalet rentav berett att acceptera drastiskt ökade kostnader, i form av att inte utnyttja den digitala tekniken, för att slå vakt om äganderätten?
- Och kanske framför allt: hur stor del av varuproduktionen sker inom de "immateriella" områdena och hur stor del av investeringarna i övrig produktion går till framställning av digital information? Och då inte bara konsumentvaror, det som nu debatteras, utan kanske framför allt den digitala delen av produktionsmedlen, program för administration, produktionsstyrning och så vidare.

VILKA KLASSEKRAV?

När växtförädlare som Monsanto vill förhindra bönder att använda en del av skörden till utsäde – både genom så kallad terminatorteknologi, där skörden är steril, och genom att juridiskt förbjuda bönder att ta av patenterade gröders skörd till utsädet – är det en tydlig klasskamp mellan stor kapital och bönder.

Men hur kommer frågan om äganderätten till den digitala informationen in i klasskampen?

Till skillnad från bönder som hotats av utsträckt äganderätt, i engelskt 1700-tal eller 2000-talets Bengalen, slåss dagens hackers och piratkopierare, när de laddar ner musik eller knäcker kopieringsskydd, inte för sina liv och utkomst. Det handlar snarare om en personlig och ideologisk motvilja mot storföretagens (särskilt Microsofts) dominans än om en djup klasskonflikt.

En större strid är den mellan rika och fattiga länder och den digitala informationens roll i ekonomin i stort. Liksom när det gäller patenterade läkemedel är det när det gäller mjukvara storföretagens juridiska försvar av sin egendom som hindrar fattiga länders utveckling.

Per-Olof Larsson

Det är därför ett allvarligt hot mot programföretagen när länder som Kina och Venezuela deklarerar att de satsar på Linux istället för kommersiella program. Detta är också något som sker på gräsrotsnivå. Sponsrat av den sydafrikanske miljonären Mark Shuttleworth sprids nu exempelvis Linuxutvecklingen Ubuntu gratis till skolor i södra Afrika.

Arbetarrörelsen, liksom andra folkliga sociala rörelser, har allt att vinna på att liera sig med de digitala rebellerna. Eftersom det, mig veterligen, inte finns särskilt mycket praktik eller diskussion om detta får jag nöja mig med några hugskott kring vad som skulle kunna göras i praktiken.

Genom opinionsbildning är det viktigt att gå emot copyrightlagar och andra former av privatisering av kunskap som storföretagen försöker driva igenom, liksom alla försök att begränsa informationsfriheten på Internet, liksom att bilda opinion för att fattiga länder skall kunna tillverka sina egna läkemedel eller andra förnödenheter i trots mot industrins patentkrav.

En viktig sak som gör det svårt för copyrightindustrin är att, även om vi vet att det finns lagar mot kopiering är det inte något vi riktigt accepterat. Dels av det uppenbara skälet att man faktiskt inte förbrukar den information man nyttjar men också för att det ännu inte blivit en del av vad som betraktas som "naturligt" eller "normalt" att man kan äga information och kunskap. När det gäller materiell egendom har klassamhällets normer nöts in genom årtusendens ideologiska tankebyggen, uppbackade av våld när så behövts. Vi tycker att det är helt naturligt att någon kan äga ett hus, en fabrik, ja till och

med jord, trots att det är någon annan som tillverkat den eller att den blivit till utan mänsklig medverkan. Tanken att kunskap skulle betraktas på samma sätt som materiell egendom har inte vunnit insteg och för alla folkliga rörelser bör det vara en viktig ideologisk front att försvara och utvidga tankesfären från att privatiseras.

En uppgift för fackföreningar som organiserar anställda i kunskapsindustrin är att driva krav på att arbetet organiseras så att de arbetande får största möjliga inflytande, insikt och oberoende i sitt arbete. Alltså den typ av krav som uppstod i tillverkningsindustrin på 70-talet när allt mer utbildade arbetare stötte mot fabriksverklighetens allt mer utarmade jobb:

- Att försvara alla typer av kollektivt oberoende för dem som jobbar med digital information.
- Att gå emot sådan styrning av den tekniska utvecklingen som syftar till ökad kontroll över de arbetande.
- Att göra motstånd mot uppsplittrade och utarmade jobb och istället kräva inflytande över de egna arbetsvillkoren och insikt i systemen och företaget, utan att snärjas i konkurrenstänkandet och "det egna" företags lönsamhetstänkande, är en facklig strategi som borde kunna utvecklas i samarbete mellan dem som arbetar med digital information, sociala rörelser och den digitala aktivismiljön.

Väldigt konkret kan vi försvara dem som utsätts för repression för att de "befriar" information i strid med copyrightlagarna.

Man kan också på olika sätt stödja och uppmuntra utveckling som pekar bort från copyright. Det kan handla om att direkt stödja utveckling av fri programvara och att använda

sådan istället för storföretagens produkter i organisationernas system.

Eller mindre saker som att se till att allt som skrivs eller produceras sprids med copyleftregler för att på alla sätt uppmuntra spridning av kunskap och information. ■

Lästips:

En mycket intressant text av forskaren Johan Söderberg är Copyleft vs. Copyright: A Marxist Critique som tar upp ungefär samma sak som min

text. Finns på http://www.firstmonday.org/issue-7_3/soderberg/ (en något kortare version på svenska finns på <http://www.piratbyran.org/index.php?view=articles&id=8> och på http://www.clarte.nu/grafik/cl023/cl023_2.htm) Marx korta men innehållsrika förord till "Till kritiken av den politiska ekonomin" finns på <http://www.marxists.org/svenska/marx/1859/krp/loek/forord.htm>

Och naturligtvis, följ diskussionen på Piratbyrå: www.piratbyran.org

Källor till faktauppgifterna om patent är:

United States Patent and Trademark Office, <http://www.uspto.gov/>

Patent och Registreringsverket, <http://www.prv.se/> samt Canadian Business, NY Times och IBM:s hemsida citerade i andra hand ur artikeln Capitalist Contradictions av Yves Engler på <http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?ItemID=4109>

UPPHOVSRÄTTENS EPOK ÄR EPOK ÄR REDAN FÖRBI

Upphovsrätt och själva idén om intellektuell egendom är nya fenomen historiskt sett. Det finns inget heligt med dem och den lätthet med vilken musik, text och mjukvara idag kan kopieras indikerar att dess dagar kan vara räknade.

De senaste årens utveckling har stärkt den uppfattningen hos mig. Agerandet av RIAA och skivbolagen är desperata handlingar av en industri byggd på en överspelad affärsmodell som försöker hålla emot historiens flodvåg. De kommer att slåss hela vägen och kommer att vinna vissa slag, men de kommer att förlora kriget.

Upphovsrätten är inte sakens naturliga tillstånd. Den uppfanns för bara ungefär 300 år sedan för att skydda förläggare – inte författare. Och den fortsätter vara ett sätt att skydda de på gränsen till monopolistiska rättigheterna för skivbolag, musikförlag och mjukvaruhus. Den förvrider marknaden och är ett hinder och inte en morot för kreativiteten.

Skivindustrin, filmindustrin och mjukvaruindustrin snyftar och snörvlar alla i högan sky när deras produkter kopieras. Pirater! Stöld! De

gömmar sig bakom det allt mindre trovärdiga argumentet att de värnar om artisters försörjning. Det är pur lögn, vilket är lätt att visa. Shakespeare, Beethoven och da Vinci hade aldrig skydd av någon upphovsrätt. Faktum är att några av deras bästa verk tillkom genom att kopiera och bygga vidare på andras verk. Shakespeare själv var en känd plagiatör, och hälften av den klassiska musikens standardrepertoar är i extremt hög grad härled ur tidigare kompositioner och folkmusik. En väldigt, väldigt liten andel av alla artister tjänar några betydande pengar på upphovsrättsintäkter. De flesta skribenter, musiker och konstnärer – och mjukvaruutvecklare – betalas per timme eller per projekt. Upphovsrättspengarna som delas ut till skapare av framgångsrika verk är väldigt ojämnt distribuerade. Ett litet fåtal blir spektakulärt rika, några fler tjänar hyfsat och den stora majoriteten får knappt något alls. Företagen som är mellanhänder, skyddade som de är av detta anakronistiska premiesystem, tjänar saftigt med stolar.

Naturligtvis har de som tjänar på ett visst system intresse av att det bibehålls. De kommer

alltid att tåga om sina verkliga skäl och i stället hänvisa till det allmännas bästa och artisternas välfärd. Tro inte ett ord.

En gång i tiden kunde företagen rättfärdiga sin position, åtminstone delvis, genom sin förmåga att distribuera materialet effektivt. Med Internet har det argumentet förvisats till historiens sophögar. Vi behöver inte längre några distributörer!

Men mjukvara då? Många säger att det skulle vara ett speciellt fall. Mjukvaruindustrin, till skillnad från vissa andra områden av kreativ aktivitet, kom till i upphovsrättens epok och behöver det skyddet för att överleva. Nej, det behövs inte. Det argumentet, liksom alla andra argument för skydd av så kallad intellektuell egendom – en ganska knäpp företeelse om du tänker efter lite – är ohederligt och saknar stöd i fakta. Hela rörelsen för fri mjukvara är ett långt finger åt argumenten för mjukvaruskydd.

Skriven av Graeme Philipson. Ursprungligen publicerad i Sydney Morning Herald 23/9 2003.

Översättning och bearbetning av Piratbyrån.

INTELLEKTUELLA ALLMÄNNINGAR UNDER INHÄGNAD

Den amerikanska juristen James Boyle är en av de upphovsrättskritiker som använder begreppet "allmänningar" (commons) om all kultur och kunskap som inte är någons egendom. Dagens utveckling mot hårdare upphovsrättslagar ser han som en "inhägnadsrörelse" som hotar allmänningarna, och drar därmed en parallell till inhägnandet av jord i samband med kapitalismens uppkomst för några hundra år sedan.

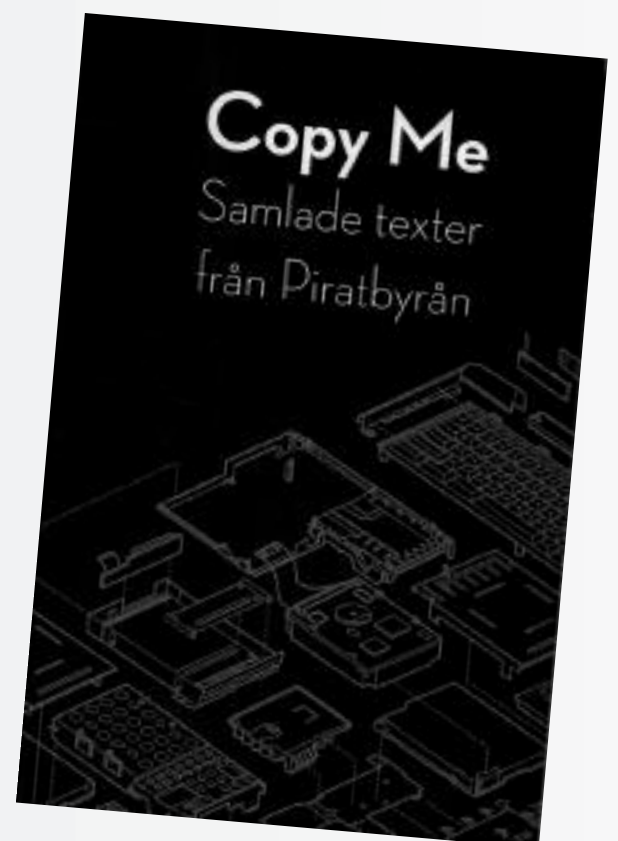
Vi är mitt uppe i en andra inhägnadsprocess; det må låta pompöst att kalla den "inhägnaden av sinnets formlösa allmänningar" men på ett högst verkligt plan är det just vad det handlar om. De nya, av staten skapade egendomsrättigheterna är "intellektuella" snarare än "reella". Men än en gång ser vi hur saker som tidigare antingen sågs som gemensam egendom eller som "icke-varor", stående utanför marknaden, täcks av nya, eller nyligen utökade, egendomsrättigheter. Ta de mänskliga genererna som exempel. Återigen argumenterar inhägnadens förespråkare för att staten gör rätt i att ingripa och utöka egendomsrättigheternas omfång, att detta är enda sättet att garantera de investeringar i tid, uppfinningsrikedom och kapital som är nödvändiga för att utveckla nya läkemedel och gentrapier. Återigen hävdar motståndarna till inhägnad att vår uppsättning gener "tillhör alla", att den bokstavligen är "mänsklighetens gemensamma arv", att den inte bör och på sätt och vis inte kan ägas, och att konsekvensen av att göra mänskliga gener till privat egendom kommer bli fasansfull, i och med att marknadens logik invaderar de områden som borde vara allra längst bort från marknaden.

Gener är inte det enda som blir delvis "inhägnat" i denna process; expansionen av "intellektuella egendomsrätter" har varit påtaglig i alla tänkbara områden – från patent på affärsmetoder, till Digital Millennium Copyright Act, till regler mot varumärkesintrång, till eu:s direktiv om skydd för databaser. Men även om det finns likheter mellan de två inhägnadsprocesserna, finns det också betydande skillnader: sinnets nätverks-allmänningar har många annorlunda kännetecken jämfört med det gamla Englands gräsiga allmänningar. Till skillnad från jordallmänningar, är sinnets allmänningar i allmänhet "icke-rivaliserande". Många användningsområden för land är exklusiva. Om jag använder ett fält för att låta mina djur beta, står det i motsättning till dina planer att odla grönsaker. I kontrast till det står gensekvensen, mp3-filen eller bilden, som kan användas av många parter – mitt användande står inte i motsättning till ditt.

En annan stor skillnad mellan de två typerna av allmänningar är att informationsprodukter ofta skapas av fragment av andra informationsprodukter, din output är någon annans input. Denna input kan vara kodsekvenser, upptäckter, tidigare forskning, bilder, genrer, kulturella referenser, databaser; allt detta skapar råmaterial för framtida skapande. Och varje ökning i skyddet av produkterna ökar också kostnaden för, och minskar din tillgång till, det råmaterial som du skulle kunna skapa nya produkter utifrån.

Texten är ett utdrag ur *The Second Enclosure Movement and the Construction of the Public Domain*. Ur Copy me – Samlade texter från

Piratbyrån. James Boyles hemsida: <http://james-boyle.com/>

Roh-nin förlag

Box 15015

104 65 Stockholm

PG: 21 64 14-3, märk betalningen med Copy Me

Pris: 55 kronor

<http://www.roh-nin.net>

FÖRSVARET AV ALLMÄNNINGARNA.

I kampen mot privatisering utökad patent- och upphovsrätt har begreppet allmänningar blivit ett nyckelord. Men vad innebär egentligen en allmänning? I detta utdrag ur Jan Wiklunds kommande bok *Demokratins bärare – Det globala folkrörelsesystemet* preciserar författaren begreppet och spårar det i historiska kraftmätningar runt bröd, skatter och social bostadspolitik.

Fredsrörelser och miljörorelser är två teman för allmänningsförsvar som på gott och ont har lyckats etablera en tydlig lätt igenkännlig egen identitet oberoende av tid och rum. Men vid sidan av dem har en rad lokala och tillfälliga folkrörelser försvarat allmänningar, utan att vare sig de själva eller omgivningen uppfattat dem som en del av något större projekt. Möjligen har de ibland uppfattats som till exempel arbetarrörelse, nationell rörelse eller kanske minoritetsrörelse.¹ För faktum är att mycket av det hävdande av kategoriintressen som brukar kallas arbetarrörelser, nationella rörelser och minoritetsrörelser av olika slag har bestått av värn av allmänningar som inte uteslutande har nyttjats av kategorin i fråga, utan varit en angelägenhet för hela det civila samhälle som kategorin har varit en del av.

Vad är det för allmänningar som försvaras? Och vad är, närmare besett, en allmänning?

I Kapitel 1 hävdar jag att det finns tre sätt att fördela nyttigheter i ett samhälle – marknad, omfördelning och ömsesidighet. Marknad är att varor och tjänster byts mot likvärdigheter, oftast pengar. Omfördelning är att varor och tjänster samlas upp av ett centrum och delas ut efter en i förväg bestämd norm. Ömsesidighet är att var och en ger och tar emot varor och tjänster för att kulturen och/eller den spontana sociala responsiviteten säger att man så ska göra.

Allmänningen är den sfär för utbyte där ömsesidighet och omfördelning råder, till skillnad mot marknaden vars sfär är privat (det som byts måste vara bytarens personliga egendom). Eftersom ömsesidighet och omfördelning kan avse olika, överlappande kollektiv kan också allmänningen "ägas" av olika, överlappande kollektiv. Det gamla bondesamhället hade till exempel by-, socken- och häradsallmänningar och ett komplicerat samhälle har mängder av olika slags allmänningar för olika slags kollektiv, förutom de allmänningar som är till för alla.

En allmänning kan vara en juridiskt definierad kategori, till exempel en viss plats som ett torg, eller ett system som den allmänna sjukvården. Det kan också vara en aspekt av något, till exempel det på en arbetsplats som styrs av de

anställda själva utan att chefen kan lägga sig i det, eller samhällets offentliga debatt. Man kan skilja mellan allmänningar som sköts av det ingående kollektivet, utan förmedlande organisationer (ömsesidighet), och allmänningar som sköts av organisationer som kommun och stat, åtminstone nominellt för kollektivets räkning (omfördelning).²

Det finns flera skäl till att direkta producenter behöver försvara allmänningar, av båda lagen.

Det mest triviala skälet är att allmänningar ger alla en plats eller tillhörighet medan privategendom utesluter en del, förmodligen en större del. En stads kommunikationer skött av privata bilar fungerar dåligt, i synnerhet för dem som inte har bil, och ett privatfinansierat sjukvårdssystem leder till att en del blir utan. Ju mer trång resursen är i förhållande till behoven, desto fler gränslas ut i ett privatiserat system.

Ett annat skäl är att vissa allmänningar inte fungerar alls om de delas upp på privategendom, därför att de bygger på att alla ger sitt bidrag till det gemensamma och får därmed rätt att bruka dem – de är gåvoekonomier. Dit hör till exempel vetenskapen eller internet, eller vår gemensamma kultur. När exempelvis patenträttigheter börjar hägna in vetenskapen minskar idéflödet och produkterna blir sämre och färre.³

Ett tredje skäl är att den som på en marknad byter utifrån ett relativt monopol, eller bara överlägsna resurser, kan tilltvinga sig ett bättre byte än sin motpart, stärka sitt monopol och på sikt utarma motparten och driva bort honom från marknaden. Ojämliga relationer är inget speciellt för marknaden, det finns också i de båda andra utbytesformerna. Men för marknadens del skyddas ojämlikheten genom romersk äganderätt medan den för omfördelningens och ömsesidighetens del kan motverkas genom att de missgynnade hävdar sig socialt och politiskt i kollektiv form.

Ett fjärde skäl är att privategendomens och marknadens stora fördel, den totala utbytbarheten, är farlig att tillämpa överallt. Marknaden är promiskuös och bryr sig bara om bytesvärden, och på den perfekta marknaden kan de rikas lyxkonsumtion slå ut de fattigas nödtorft och/eller naturens långsiktiga överlevnad utan

annat motiv än att den kan betala för det. Allmänningar där marknader är förbjudna och där andra värden främjas kan då skapa skyddade zoner där olika behov får fortsätta att existera och tillgodoses, vart och ett på sina egna villkor.⁴

Ytterligare ett skäl är att människor som gemensamt sköter sina egna allmänningar utvecklar större förmåga än oorganiserade "konsumenter" att förstå samhället och de egna livsintressena, handla gemensamt och försvara sig mot olika slags förtryckare och skövlare.

Det kanske viktigaste skälet är att människan som biologisk art är utrustad med en social responsivitet och mår bra av att göra saker tillsammans med andra och ha fasta angelägenheter ihop med dem.⁵

Såväl marknad som omfördelning och ömsesidighet fyller viktiga funktioner och har sina för- och nackdelar. Men de allmänningar som är platsen för de senare hotas av olika samhällsmekanismer. Dels givetvis av politiska attacker från dem som tjänar på att dela upp dem i privategendomar och kommersialisera dem, dels av resursstarka personers rovdrift.⁶

Världsmarknadssystemet som fenomen gynnar privategendom på allmänningars bekostnad, på grund av sin romerska äganderätt och sitt konkurrens- och tillväxtkrav. Därför har allmänningar försvarats, inte bara av folkrörelser utan också ibland av samhällsbevarande skikt inom överklassen, som insett det destruktiva i att marknaden får monopol på resursfördelning. Ibland har sådant allmänningsförsvar varit ganska effektivt.⁷

Det tidigmoderna samhällets typiska folkrörelserepertoarer, skatteupproret och brödupproret, var försvar för allmänningen gentemot staten respektive marknaden (se kapitel 4). Skatteupproret värnade om byns ömsesidighetsreglerade egendom gentemot kungens behov av pengar för att föra krig med. Brödupproret försvarade allas rätt till mat mot köpmännens rätt att bestämma brödkrisen utifrån tillgång och efterfrågan.

Efterhand framstod båda dessa lokalsamhällsbaserade aktionsformer som ineffektiva, i ljuset av statens överlägsna resurser och världs-

Kungstorgsockupationen i Göteborg 1976. Ett exempel på segerrik folklig kamp för att bevara en allmänning i staden, ett populärt torg där politiker och köpmannaintressen ville bygga parkeringshus. Tolv dygns ockupation kanaliserade den massiva folkopinion som ville bevara torget, över 100 000 personer skrev på protestlistor. Ockupationen och opinionen tvingade politikerna att backa.

marknadssystemets oåtkomlighet. Istället utarbetade de direkta producenterna en ny strategi under artonhundratalet – förhandlingar med staten om kompensation för marknadens härjningar i form av vad som ibland kallas sociallön: offentligt finansierad kollektiv konsumtion, i första hand inriktad på folkhälsa och bostäder, kombinerat med försäkringar mot arbetslöshet, sjukdom och ålderdom. Förhandlingarna backades upp med strejker, kooperativa alternativ, krav på allmän rösträtt och en nationell folklig offentlighet, samt understöd från fraktioner inom den härskande klassen som sett marknadens totala genomslag som destruktiv för samhällets fortbestånd.

Sociallönepincipen krävde initiativ från de direkta producenterna, för att föreslå teman, skynda på utvecklingen, minimera den sorts förvanskningar av utformningen som alltid är en

följd av byråkratisk administration och/eller kompromisser med den liberala välgörenhetsborgerligheten, samt förhindra att kostnaderna för sociallönen i orimligt hög grad lades på de direkta producenterna själva.

Medan det rätt en bred enighet om sociallön med fokus på folkhälsa och socialförsäkring, och sådana allmänningar kunnat införas som en nästan automatisk följd av arton- och nittonhundratalets folkrörelsemobiliseringar, har social bostadspolitik krävt särskild uppmärksamhet från de direkta producenterna. Det hänger samman med att ett mycket starkare intresse har hotats av en sådan, nämligen fastighetsägarnas direkta vinstintressen. I gengäld har social bostadspolitik, det vill säga ovillkorlig rätt till bostad till självkostnadspris, varit nödvändig för de direkta producenter som strömmat till städernas industrier och mötts av en monopolistisk bostadsmarknad. Kravet på social bostadspolitik var drivkraften bakom Pariskommunen 1871, och i övrigt har hyresstrejker varit en metod att bryta fastighetsägarnas makt. Enligt Manuel Castells var det den stora hyresstrejken i Glasgow 1916 som på allvar satte social bostadspolitik på dagordningen i centrumländerna.⁸ Först med att tillämpa det i stor skala var Wiens arbetarparti, som under tjugotalet byggde gigantiska "arbetarborgar", till skillnad från

senare tids socialmyndigheter mitt inne i stan.⁹

Initiativ med krav på sociallön har – kanske för att de i hög grad varit lokalt organiserade, och kanske för att de i hög grad i första hand har utgått från de lokala allmänningarnas brister -- i forskningen kallats stadsrörelser, eller "urban movements".

Stadsrörelser har, säger Manuel Castells som har skrivit det mest omfattande verket om dem, tre teman: de värnar den kollektiva konsumtionen, de värnar desutom sin kulturella identitet, som är kopplad till den plats de ockuperar eller dominerar, och de hävdar den lokala självbestämmanderätten gentemot staten. De bärs inte upp av någon specifik klass utan av 'stadsbor', med tyngdpunkt i den underklass som drar fördel av kollektiv konsumtion men spritt relativt långt upp i medelklassen. Kvinnor är ofta ledande, beroende på att de är uteslutna från maktpositioner inom marknaden och måste kompensera sig på allmänningen.¹⁰

Vilken typ av allmänningar som försvaras varierar med de historiska konjunkturerna. Castells hävdar att stadsrörelser försvarar sådana allmänningar vars förstörelse försvårar för deltagarna att organisera sitt vardagsliv. Margit Meyer menar att de två stora huvudgrupperna av fokus för stadsgrupper är social bostadspolitik, samt försvar mot vad hon kallar "stadskon-

EN ARTIKEL AV JAN WIKLUND

Artikelförfattaren är miljöaktivist, aktiv i *Alternativ Stad i Stockholm* sen 1970 och *Miljöförbundet Jordens Vänner*. Hans bok *Demokratins bärare - Det globala folkrörelsesystemet finns publicerad på <http://www.folkrorelser.nu/demokratins/forord.html>. men är ännu inte tryckt*

bild: Lars Mongs

kurrens", det vill säga projekt som startats för att höja stadens status inom världsmarknads-systemet utan hänsyn tagen till dem som bor i staden.¹¹

Det kan vara svårt att avgöra hur detta stämmer utan någon empiri, och empiri är svår att systematisera när det gäller lokala rörelser utan gemensam identitet. ■

NOTER

1. Under en period på sjutti- och åttitalen, då freds-, miljö- och lokal-samhällsrörelser överskuggade arbetarrörelserna i centrumlän-derna, förekom begreppet "nya sociala rörelser" som beteckning på sådana här allmäningsförsvar. Dessa kännetecknades, antog man, av att de 1. företrädde ett bredare intresse än bara en klass', 2. inte trodde på regeringsmaktsstrategin utan försökte förverkliga sina mål själva, 3. hade snäv tematisering och fokus, och 4. pro-vocerades fram av att marknad och byråkrati hade fått en sådan förmåga att tränga in i människors vardagsliv att autonomi från dessa blivit lika viktiga som materiella fördelar; detta innebar t.ex. att "identitet" blev viktigare än konkreta reformförslag. Se t.ex. Chantal Mouffe & Ernesto Laclau: *Hegemony and socialist strategy – towards a radical democratic politics*, Verso 1985. Andra som deltagit i diskussionen med viss tyngd är Alain Touraine: *Post-industrial society*, Butler & Tanner 1971 m.fl. böcker, och Jürgen Habermas: *Towards a rational society*, Heinemann 1977. På svens-ka finns t.ex. Alberto Melucci: *Nomader i nuet*, Daidalos 1992. Numera verkar beteckningen ha fallit ur bruk, kanske för att man har insett att den här typen av mobiliseringar inte är så nya; se bl.a Craig Calhoun: "New social movements" in the early nineteenth century, *Social Science History* 17, 1993.
2. Den store teoretikern på området är Karl Polanyi, t.ex. i *Den stora omvandlingen*, Arkiv 1989. Allmäningsproblematiken beskrivs i David Bollier: *Silent theft, private plunder of our common wealth*, Routledge 2002, kortversion i *Reclaiming the commons*, Boston Review 27/2003. Bollier beskriver hur privatintressen genom myn-digheters ointresse och/eller utökade patent- och copyrightbe-stämmelser inkräktar på de allmänningar som konstitueras av natur, kulturarv, offentlig debatt, internet och vetenskap. En per-sonlig beskrivning av olika aspekter på allmänningar och ömsesi-digheter och hur de kan användas i politisk kamp ges av Olivier de Marcellus: *Commons, communities and movements: inside, outsi-de and against capital*, i *The Commoner* nr 6.
3. Exempelvis förekommer ingen forskning på malariavaccin längre eftersom ämnet är styckat på ett otal patentinnehavare som var och en bevakar sina rättigheter, säger David Bollier i *Silent theft*. Beträffande gåvoekonomier se Jacques Godbout: *The world of the gift*, McGill-Queen's University Press 1998.
4. Inom ekonomiska kretsar förs en diskussion om "(ob)noxious mar-kets" eller fördärvliga marknader, se t.ex. Ravi Kanbur: *On obnox-ious markets*, Debra Satz: *Noxious markets: why should some things not be for sale?*, papers, Economics, philosophy and con-temperaneous social issues, University of California 2001. Som sådana räknar man med marknader där resultaten blir extrema, där parterna är ojämlika, eller där aktörer har liten makt över resultaten -- "weak agency" på fackspråk.
5. Christophe Dejours: *Souffrance en France*, Seuil 1998, citerat i Olivier de Marcellus: *Commons, communities and movements*. Dejours skyller de allt högre sjukskrivningstalen över hela Europa på att allmänningarna och ömsesidighetsfunktionerna på arbetsplatserna mångstades har försvunnit helt på grund av effektivare övervakning och ledningskontroll. Ömsesidighetsfunk-tionernas sammanbrott har förutom ökad sjuklighet också lett till att motståndet minskat – inte bara det aktivt uttryckta mot-ståndet utan t.o.m. det mentala, menar Dejours. Lidandet och eländet framstår inte längre som orätt utan bara som en naturka-tastrof som det är teoretiskt omöjligt att värja sig emot -- otvivel-aktigt för att förståelsen degenererar utan gemensam praktik.
6. Om "allmänningarnas tragedi" finns en hel akademisk litteratur. Begreppet myntades av Garret Hardin: *The tragedy of the com-mons*, *Science* 162, 1968, som utgick från utfiskning. Frågan behandlas t.ex. i Bonnie McCay och James Acheson: *The question of the commons*, University of Arizona Press, 1996, som visar att det finns en stark tendens bland teoretiker att bortse från att ett aktivt försvar för allmänningarna faktiskt kan lösa krisen, om inte för alltid så åtminstone så länge försvaret lever.
7. Karl Polanyi: *Den stora omvandlingen*.
8. Manuel Castells: *The city and the grassroots – a cross-cultural theory of urban social movements*, Edward Arnold 1983. – Castells berättar också om en lika bitter hyresstrejk i Veracruz i Mexico 1922; den slutade emellertid i nederlag eftersom periferierna inte hade råd med sociallöner vid den tiden.
9. Fredrik Wulz: *Wien 1848-1934, en arkitekturpolitisk studie av en stad i förändring*, Bygg-forskningsrådet 1979.
10. Manuel Castells: *The city and the grassroots*, 1983.
11. Margit Meyer: *Urban social movements in an era of globalisation*, ur Pierre Hamel et al (ed): *Urban movement in a globalising world*, Routledge 2000.

BARA ETT OPIUM?

– Om marxism, religion och förenklingar.

Den marxistiska synen på religion har blivit gravt förenklad när den i det mest typiska fallet definieras med den slitna frasen ”ett opium för folket” Michel Löwy utmanar här denna vantolkning och presenterar en betydligt mer nyanserad syn på marxism och religion.

Är religionen fortfarande, som Marx och Engels såg det på 1800-talet ett bålverk bestående av reaktion, upplysningsfientlighet och konservatism? I stor utsträckning är svaret på frågan ja. Deras synsätt går fortfarande att tillämpa på många katolska institutioner, på fundamentalistiska strömningar inom de tre dominerande världsreligionerna (kristendom, judendom och islam), på de flesta evangeliska grupper (och deras uttryck i form av den ”elektroniska kyrkan”) och också på majoriteten av de nya religiösa sekter – av vilka några, som exempelvis den ökända Moon-sekten, inte är något annat än en smart kombination av finansiella manipulationer, avancerad hjärntvätt och fanatisk antikommunism

BEFRIELSETEOLOGI

Framväxten av revolutionär kristendom och befrielseologi i Latinamerika (och på andra ställen) öppnar en ny historisk möjlighet och ställer nya spännande, frågor som inte kan besvaras utan en förnyelse av den marxistiska analysen av religionen, vilket är ämnet för denna artikel. Det välkända uttrycket att religionen är ”ett opium för folket” betraktas som själva navet i den marxistiska uppfattningen om det religiösa fenomenet (det gäller såväl dess anhängare som dess kritiker). I vilken utsträckning är det en adekvat synpunkt?

Först och främst måst man betona att detta ställningstagande inte är specifikt marxistiskt. Samma formulering kan återfinnas i olika sammanhang, i skrifter av de tyska filosoferna Kant, Herder, Feuerbach, Bruno Bauer, Moses Hess och Heinrich Heine. Till exempel använde Heine det redan i sin essä om Ludwig Börne (1840) på ett relativt positivt (om än ironiskt) sätt: ”Välkommen är en religion som i det lidande folkets bittra kalk håller några söta droppar spirituellt opium, några droppar kärlek, hopp och trohet.” Moses Hess intar i sina essäer publicerade i Schweiz 1843 en mer kritisk men fortfarande tveksam ställning: ”Religion kan göra att den smärtsamma medvetenheten om slaveriet blir möjligt att uthärda (...) på samma sätt som opium är till god hjälp mot plågsamma sjukdomar.”

HEGEL

Uttrycket dök därefter upp i Marx' artikel om den tyske filosofen Hegels verk Rättsfilosofi (1844) En noggrann läsning av det avsnitt där denna rad ingår visar att den är mer kvalificerad och mindre ensidig än den vanligen ansetts. Fastän Marx uppenbarligen var kritisk mot religion så tog han med fenomenets dubbeltydighet i bedömningen ”Religiöst utövande är ett uttryck för verklig social nöd men på samma gång en protest mot denna. Religionen är de förtryckta varelsernas suckar i en hjärtlös värld, liksom den också är anden i en andefattig situation. Den är ett opium för folket”

Om man läser hela essän så framgår det tydligt att Marx' utgångspunkt hämtat mer från den vänsterinriktade neohegelianismen – som såg religion som alienationen av mänsklighetens väsen – än från upplysningsfilosofin, som enkelt avfärdade den som en prästerlig konspiration. När Marx skrev ovanstående passage var han faktiskt fortfarande en anhängare till Feuerbach och neohegelian. Hans analys var därför ”för-marxistisk”, saknade hänvisning till klass och var ganska ohistorisk. Men den hade en dialektisk kvalitet i det att den fångade den motsägelsefulla karaktären; den religiösa ”nöden” – såväl som en legitimering av existerande förhållanden och som en protest mot desamma.

Det var först senare, speciellt i Den tyska ideologin, som det verkliga marxistiska studiet av religionen som en social och historisk realitet inleddes. Det avgörande elementet i denna nya metod för att analysera religion är att närma sig den som en av många former av ideologi, det vill säga som kommande från folkets andliga produktion – från producerandet av idéer, representationer och medvetenhet – nödvändigtvis formade genom den materiella produktionen och med den sammanhängande sociala förhållanden.

Fast han emellanåt använder begreppet ”reflexion” – som kom att leda in flera generationer marxister på ett sterilt sidospår – är nyckelidén i boken behovet att förklara ursprunget till utvecklingen av skilda medvetandeformer (religion, etik, filosofi, etcetera), utifrån de sociala förhållanden ”genom vilka, naturligtvis, hela saken kan bli förstådd i sin totalitet (och därför också, den dubbelriktade verkan dessa sidor har på varandra)”

Efter att tillsammans med Engels ha skrivit Den tyska ideologin så ägnade Marx mycket lite uppmärksamhet åt religionen som sådan, det vill säga som en specifik kulturell och ideologisk värld fylld av innebörder. Man kan emellertid – i det första bandet av *Kapitalet* – hitta några intressanta metodologiska anmärkningar, till exempel den välkända fotnot där han besvarar argumentet enligt vilket politikens betydelse, och religionen på medeltiden, skulle visa att den materialistiska tolkningen av historien är inadekvat: ”Medeltiden kunde lika litet leva av katolicism, som antiken av politik. De respektive ekonomiska förhållandena förklarar, i praktiken, varför katolicismen respektive politiken spelade den dominerande rollen”

Marx brydde sig aldrig om att påvisa de ekonomiska orsakerna till religionens betydelse på medeltiden, men denna passage är ganska viktig eftersom den erkänner att religion under specifika historiska omständigheter verkligen kan spela en avgörande roll i ett samhälles liv.

Trots hans allmänna brist på intresse för religion så ägnade Marx uppmärksamhet åt sambandet mellan protestantism och kapitalism. Flera passager i *Kapitalet* refererar till protestantismens bidrag till den tidiga framväxten av kapitalism – till exempel genom att stimulera exproprieringen av kyrkoegendom och allmänna betesmarker.

PROTESTANTISM

I Grundrisse gör Marx – ett halvt århundrade innan den tyske sociologen Max Webers berömda essä Den protestantiska etiken och kapitalismens väsen – följande upplysande kommentar till den intima förbindelsen mellan protestantism och kapitalism: ”Pengarnas kult har sin asketism, sitt självförnekande, sin självuppooffrande snålhet, sitt förakt för världsliga och flyktiga nöjen; jakten på den eviga rikedom. Därav sambandet mellan engelsk puritanism eller holländsk puritanism och strävan efter att tjäna pengar” Parallellen (dock inte direkt liktydighet) med Webers tes är slående – särskilt eftersom Weber inte kunde ha läst denna passage (Grundrisse publicerades första gången 1940)

Å andra sidan refererade Marx ofta till kapitalismen som en ”vardagens religion” grundad på

varans fetischism. Han beskrev kapitalet som "en Molok som behöver hela världen som möjligt offer, och kapitalistisk utveckling som en "monstruös" hednisk gud som bara vill dricka nektar från de dödas skallar"

Hans kritik av politisk ekonomi innehåller ett stort antal referenser till idoldyrkan: "Baal, Molok, Mammon, Den gyllene kalven och naturligtvis "fetischen" i sig." Men detta språk har snarare en metaforisk än substantiell betydelse när det gäller religionens sociologi.

ENGELS

Engels uppvisade ett mycket större intresse än Marx för religiösa fenomen och deras historiska roll. Engels huvudsakliga bidrag till marxismens studier av religionen är hans analys av sambandet mellan religiösa framställningar och klasskamp Ovan och bortom den filosofiska polemiken om "materialism kontra idealism" så var han intresserad av att förstå och förklara konkreta historiska och sociala former av religion. Kristendo-

EN ARTIKEL AV MICHAEL LÖWY

Artikelförfattaren är sociolog och föreståndare för forskningsinstitutet CNRS (Nationella centrumet för vetenskaplig forskning) i Paris.

Författare till ett flertal böcker, bland annat Che Guevara – en revolutionär humanist och Marxism och befrielseologi.

men framstod inte längre (som hos Feuerbach) som en tidlös "essens", utan som ett kulturellt system som tar sig skilda uttryck i olika historiska perioder: först som en slavarnas religion, senare som det romerska imperiets statsideologi. Därefter skräddarsydd till feodalismens hierarki och slutligen anpassad till det borgerliga samhället. Den framstår således som ett symboliskt fält som slits emellan antagonistiska sociala krafter, till exempel mellan 1700-talets feodala teologi, borgerlig protestantism och de lägre klassernas kätterska irläror.

Ibland glider hans analys mot en smal, instrumentell och utilitaristisk tolkning av religiösa rörelser: "de olika klasserna använder var och en sin egen passande religion (...) och det gör ingen större skillnad huruvida dessa herrar tror på sina respektive religioner eller inte"

Engels verkar inte se de olika formerna av troende som "religiös förklädning" av klassintressen. Emellertid insåg han, till skillnad från upplysningsfilosoferna – tack vare sin klasskampsmetod – att prästerskapet inte var en socialt homogen enhet: i vissa historiska konjunkturel delade den upp sig själv efter sin klassammansättning. Under reformationen ser man således å ena sidan de högre prästerna, den feodala hierarkins toppar och å den andra det lägre prästerskapet, som försåg reformationen respektive den revolutionära bonderörelsen med ideologiskt

bränsle.

Genom att han var materialist, ateist och en oförsonlig motståndare till religionen, så fångade Engels inte desto mindre, liksom den unge Marx, fenomenets dubbla karaktär: dess roll i att legitimera den etablerade ordningen, men också, beroende på de sociala omständigheterna, dess kritiska, oppositionella och även revolutionära roll. Dessutom behandlade de flesta av hans konkreta studier de upproriska formerna av religionen.

URSPRUNGLIG KRISTENDOM

Först och främst var han intresserad av ursprunglig kristendom, som han definierade som de fattigas, de fördömdas, de förföljdas och förtrycktas religion. De första kristna kom från de lägre sociala skikten i samhället: slavar, fria folk som berövats sina rättigheter och småbönder som handikappats svårt av skulder.

Han gick till och med så långt så att han drog en uppseendeväckande parallell mellan den ursprungliga kristendomen och den moderna socialismen: a) de två stora rörelserna är inte skapade av ledare och profeter – även om ledare och profeter aldrig saknas i dem – utan de är massrörelser b) båda är rörelser för de förtryckta som förföljs av de härskande c) båda propagerar för en befrielse från slaveri och misär.

För att förfina sin jämförelse så citerade

Religionens två ansikten: Den konservativa påven Benedictus XIX och befrielsesteologen Ernesto Cardenal.

Engels något provokativt ett talesätt från den franske historikern Renan: "Om ni vill få en idé om vad de första kristna samfundet liknade så ta en titt på lokalorganisationerna som var anslutna till den Internationella arbetarassociationen" (Den första internationalen).

Enligt Engels finns parallellen mellan socialism och tidig kristendom närvarande i alla rörelser som århundradena igenom drömmar om att återupprätta den ursprungliga kristna religionen – från John Zizka:s taboriter och Thomas Münzers anabaptister, till (efter 1830) de franska revolutionära kommunisterna och anhängarna till den tyske utopiske kommunisten Wilhelm Weitling. Det återstår emellertid, enligt Engels synsätt, en grundläggande skillnad mellan de två rörelserna: de ursprungliga kristna förlade befrielsen till livet efter detta, medan socialismen placerar den i den existerande världen.

THOMAS MÜNZER

Men är den här skillnaden verkligen så entydig? I sin genomgång av de stora bondekrigen tycks den bli mindre klar. Teologen och ledaren för de revolutionära bönderna och de kätterska (anabaptistiska) plebejerna, Thomas Münzer, ville att

Guds rike, profeternas tusenåriga rike omedelbart skulle upprättas på jorden. Enligt Engels innebar Guds rike för Münzer ett samhälle utan klasskillnader, privategendom och en statsmakt som var oberoende eller fristående gentemot samhällsmedlemmarna. Engels var emellertid fortfarande fäst vid att reducera religion till list: han talade om Münzers kristliga "fraseologi" och hans bibliska "smörja". Det tycks som att Münzers specifikt religiösa dimension, dess andliga och moraliska kraft, dess autentiskt upplevda mystiska djup har undsluppit honom. Engels döljer dock inte sin beundran för den tyska kiliastiska¹ profeten, vars idéer han beskriver som "kvasikommunistiska" och "religiöst revolutionära": de är mindre en syntes av äldre plebejiska krav än "ett briljant föregripande" av framtida proletära frigörande mål. Denna religionens föregripande och utopiska dimension – som inte bör förklaras med hjälp av "återspeglings teori" – utforskas inte vidare av Engels utan det kommer att göras av Ernst Bloch (vilket vi skall behandla senare).

Den sista revolutionära rörelsen under religionens banér var, enligt Engels, den engelska puritanska rörelsen under 1600-talet. Om religion och inte materialism formade den revolutionens

ideologi så beror det på denna materialisms politiskt reaktionära karaktär i England, vilken representerades av Hobbes och andra anhängare av kunglig absolutism. I motsats till denna konservativa materialism och deism² så skänkte de protestantiska sekterna sina religiösa baner och sina kämpar till kriget mot den kungliga ätten Stuart.

Den här analysen är verkligen intressant: den bryter med den linjära historiesynen som ärvts från upplysningen, Engels medger att kampen mellan materialism och religion inte nödvändigtvis måste motsvara kriget mellan revolution och kontrarevolution, framsteg och tillbakagång, frihet och despotism, förtryckta och härskande klasser. I just detta fall är relationen precis den motsatta: revolutionär religion mot absolutistisk materialism.

EUROPEISK ARBETARRÖRELSE

Engels var övertygad om att efter den franska revolutionen kunde religionen inte längre fungera som en revolutionär ideologi och han blev överraskad när franska och tyska kommunister som Cabet och Weitling kunde påstå att "kristendom är kommunism". Han kunde inte förutse

Stöd **röda rummet**
Postgiro 13 04 07 - 0

befrielse-teologin, men tack vare sin analys av religiösa fenomen utifrån klasskampens perspektiv kunde han utveckla förståelse för den protest som finns potentiellt i religionen och öppnade för ett nytt synsätt på sambandet mellan religion och samhälle – skild både från upplysningsfilosofin (religion som en konspiration) och tysk neohegelianism (religion som alienerat mänskligt väsen).

Många marxister inom den europeiska arbetarrörelsen var radikalt fientliga till religionen men ansåg att den ateistiska kampen mot religiös ideologi måste underordnas klasskampens konkreta behov, vilken kräver enhet mellan arbetare som tror på Gud och de som inte gör det. Lenin själv, som ofta brännmärkte religionen som en ”mystisk dimma”, insisterade i sin artikel Socialism och religion (1905) att ateism inte borde vara en del av partiprogrammet, därför att ”enhet inom den förtryckta klassen i dess revolutionära kamp för att skapa ett paradiset på jorden är viktigare för oss än en enhetlig proletär syn på paradiset i himmelen.”

Rosa Luxemburg delade denna strategi men hon utvecklade ett annorlunda och originellt synsätt. Trots att hon själv var en ståndaktig ateist attackerade hon mindre religionen som sådan än kyrkans reaktionära politik jämfört med dess egen tradition. I en essä som hon skrev 1905 (Kyrkan och socialism) påstod hon att moderna socialister är mer trogna kristendomens ursprungliga principer än dagens konservativa prästerskap. Eftersom socialisterna slåss för ett samhälle med jämlikhet, frihet och broderskap skulle prästerna, om de ärligt verkligen ville förverkliga den kristna dogmen ”älska din nästa så som du älskar dig själv”, välkomna den socialistiska rörelsen. När prästerna stöder de rika och de som exploaterar och förtrycker de fattiga, befinner de sig i öppen konflikt med kristna dogmer: de tjänar inte Kristus utan kalven gjord av guld.

Kristendomens första apostlar var passionerade kommunister och kyrkans fäder (som Basil den store och John Chrysostom) förkastade social orättvisa. Idag har denna sak tagits upp av den socialistiska rörelsen som till de fattiga för fram budskapet om broderskap och jämlikhet och som uppmanar folket att skapa ett jordiskt rike med frihet och kärlek till din nästa. Istället för att föra en filosofisk kamp i materialismens namn försökte Rosa Luxemburg rädda kristendomens traditionella sociala dimension till arbetarrörelsen.

ERNST BLOCH

Ernst Bloch är den förste marxist som radikalt förändrade den teoretiska ramen – utan att överge det marxistiska och revolutionära perspektivet. På ett sätt som liknar Engels skiljde han på två socialt sett motsatta strömningar: å ena sidan den officiella kyrkans teokratiska religion, opium för folket, en mystifierande apparat i tjänst hos de mäktiga; å andra sidan den underjordiska, subversiva och kätterska religionen hos albigenserna, hussiterna Joachim de Flore, Thomas Münzer, Frans von Baader, Wilhelm Weitling och Leo Tolstoj. Till skillnad från Engels vägrade Bloch se religionen som en ”täckmantel” för klassintres-

sen: han kritiserade uttryckligen det synsättet. I dess upproriska och rebelliska former utgör religionen en av de mest uppseendeväckande formerna av utopisk medvetenhet, ett av de rikaste uttrycken för hoppets princip.

Då han utgår från dessa filosofiska antaganden utvecklar Bloch en kättersk tolkning av bibeln – både gamla och nya testamentet – genom att dra fram de fattigas bibel vilken brännmärker faraonerna och uppmanar envar att välja antingen Caesar eller Kristus.

Religiös ateist – enligt honom kan endast en ateist vara en god kristen och vice versa – och revolutionens teolog som han var, skapade Bloch inte endast en marxistisk läsning av milleniarismen (i vilken han följde Engels) utan också – och det var nytt – en millenaristisk³ tolkning av marxismen genom vilken den socialistiska kampen för ett frihetens rike uppfattas som det direkta arvet efter de tidigare eskatologiska⁴ och kollektivistiska kätterierna

Naturligtvis uppmärksammade Bloch, liksom Marx i sitt berömda arbete från 1844, det religiösa fenomenets dubbla karaktär, såväl dess förtryckande sida som dess upproriska potential. Den första kräver att man använder vad han kallar ”marxismens kalla sida”: den obevkliga materialistiska analysen av ideologier och avgudadyrkan. Den andra kräver ”marxismens varma sida” vilken försöker rädda religionens utopiska överskott, dess kritiska och föregripande kraft. Bortom all ”dialog” drömde Bloch om en autentisk förening mellan kristendom och revolution, liknande den som kom till stånd under 1500-talets bondekrig.

FRANKFURTSKOLAN

Blochs synpunkter delades i viss utsträckning av medlemmar tillhörande den radikala tyska kretsen som blev känd som Frankfurtskolan. Max Horkheimer beaktade att ”religionen är en samling av önskningar, nostalgi och anklagelser hos otaliga generationer.” Erich Fromm använde marxism och psykoanalys i sin bok Kristusdogmen (1930) för att belysa det messianska, plebejiska, egalitära och antiauktoritära draget hos den ursprungliga kristendomen. Och Walter Benjamin försökte på ett unikt och originellt sätt förena teologi och marxism, judisk messianism och historisk materialism, klasskamp och frigörelse.

Lucien Goldmans bok Den gömda guden (1955) är ett annat nyskapande försök att förnya den marxistiska analysen av religionen. Fastän han hade andra utgångspunkter än Bloch, var han också intresserad av att rädda den religiösa traditionens moraliska och mänskliga värde. Bokens mest överraskande och originella del är försöket att jämföra – utan att låta den ena uppgå i den andra – religiös och marxistisk tro: båda har gemensamt förkastandet av den äkta individualism (rationalistisk eller empirisk) och tron på överindividuella värden: Gud inom religionen, det humana samhället inom socialismen.

I båda fallen baseras tron på en insats – i ena fallet utgör insatsen Guds existens och i det andra utgörs den av mänsklighetens frigörelse, vilken förutsätter risktagande, faran för misslyckande och hoppet om seger. Båda förutsätter

en grundläggande tro som inte kan påvisas med hjälp av empiriska bedömningar.

Det som skiljer dem är naturligtvis det religiösa överskridandets metahistoriska karaktär: ”Den marxistiska tron är en tro på den historiska framtiden som mänskligheten själv skapar eller snarare som vi själva måste skapa genom egna handlingar, en ”insats” på att våra handlingar skall lyckas. Det överskridande som den här tron förespråkar är varken övernaturlig eller överhistorisk utan överindividuell, varken mer eller mindre.” Utan att på något sätt vilja ”förkristliga marxismen” introducerade Lucien Goldmann genom begreppet tro ett nytt sätt att se på den motstridiga relationen mellan religiös tro och marxistisk ateism.

Marx och Engels ansåg att religionens subversiva roll tillhörde det förgångna och att den inte längre hade någon betydelse under den moderna klasskampens epok. Denna förutsägelse bekräftades historiskt i mer än ett århundrade med några viktiga undantag (speciellt i Frankrike): 1930-talets kristna socialister, 40-talets arbetarpräster, de kristna fackföreningarnas vänsterflygel under 50-talet osv.

Men för att förstå vad som har hänt i Latinamerika (och i mindre utsträckning också på andra kontinenter) runt befrielse-teologin måste vi i vår analys integrera Blochs och Goldmanns insikter om den judisk-kristna traditionens utopiska potential.

KVINNOFÖRTRYCK OCH RELIGIÖS TRO

Det som ytterst saknas i dessa ”klassiska” marxistiska diskussioner om religionen är en diskussion om de religiösa doktrinernas och praxis’ följder för kvinnor. Patriarkatet, kvinnans ojämlika behandling och förnekandet av reproduktiva rättigheter är förhärskande bland de stora religiösa samfunden – särskilt inom judendom, kristendom och islam – och tar sig extremt förtryckande former bland fundamentalistiska strömningar.

Faktum är att ett av de viktigaste kriterierna för att bedöma en religiös rörelses progressiva eller reaktionära karaktär är dess attityd mot kvinnor och särskilt deras rätt att bestämma över sina egna kroppar: skilsmässa, preventivmedel, abort. En förnyad marxistisk reflektion över religionen under det tjugonde århundradet kräver att vi sätter frågan om kvinnans rättigheter i centrum. ■

Översättning: Ingemar Sandström & Björn Rönnblad

Ur International Viewpoint. Artikeln ursprungligen publicerad i New Socialist

NOTER:

1. Kiliasm: Föreställningen om ett framtida tusenårigt fridsrike på jorden där ingen är varken herre eller dräng. Tanken är närmast knuten till Uppenbarelseboken och dess profetia om Kristi regemente i tusen år mellan Satans fångslande och den slutliga domen.
2. Deism: Uppfattningen att Gud skapat världen, men sedan inte ingriper utan lämnat över skötseln till människorna.
3. Millenarism: En annan mer allmän term för föreställningar om ett tusenårsrike.
4. Eskatologi: Läran om de yttersta tingen. Den kristna läran om världens undergång, Jesus återkomst och den yttersta domen.

JOBBSÖK TILL VARJE PRIS.

Jag har haft turen inte behöva söka jobb på flera år, men jag surfar in på Ams jobbsökartjänst Platsbanken av ohejdad vana. Det är intressant. De tjänster som utlyses, i synnerhet de som utlyses under "Arbete utan krav på yrkesutbildning", är allt mer sällan sådant som kan kallas lönearbete. Det är allt möjligt annat: att kränga naturläkemedel på homepartyn mot provision, att skriva högtidstal som publiceras på en hemsida (om någon sedan köper just ditt tal får du några slantar för det), naturligtvis telemarketing i alla dess former, olika varianter av barn-/hund-/gum-/gubbspassning i villaförorterna. Gemensamt för dem är att det sällan handlar om heltid och att löneformen är mer eller mindre fantasifull. Det kan handla om det kryptiska begreppet "annan löneform", eller de något mindre kryptiska lönevarianterna "rörlig", "individuell" och "löneformen varierar från projekt till projekt". Det handlar alltså strängt taget om något annat än anställningar.

De blygsamma lönelöften som arbetsköparen balanseras inte av lika blygsamma krav på den sökande. Den som söker en hemstäderska skriver "Det är viktigt att du ÄLSKAR att städa". Ett datasupportföretag meddelar att drogtest är obligatoriskt (!). För barnflickor gäller genomgående att de skall vara rökfria och ha körkort, i några fall bör de dessutom ha tillgång till egen bil (förutom, naturligtvis, att de bör "ÄLSKA barn"). I samtliga fall, inklusive fönsterputsare, är god svenska i tal och skrift ett måste.

Att Arbetsmarknadsstyrelsen upplåter publiceringsutrymme och därmed ger sken av seriositet åt den här sortens arbetsköpare är tämligen pinsamt och säger något om desperationen inom arbetsmarknadspolitikerna. Det är naturligtvis politiskt viktigt för Göran Persson att Ams skall kunna presentera så många nya "arbetstillfällen" som möjligt vid månadens slut.

Den hetsjakt på sjukskrivna och arbetslösa som till stor del tycks bli motorn i den kommande valkampanjen är inte bara inhuman och skamlig. Den är också, vilket kanske är viktigare i detta sammanhang, fullständigt poänglös i ljuset av de facto-arbetsbristen. Vilka jobb är det egentligen tänkt att folk skall söka? Det borgerliga blockets förslag leder inte till fler arbeten, utan till fler sökande per arbete. Och därmed till lönepress nedåt och en arbetsmarknad som i än högre utsträckning än idag blir arbetsköparens.

Vad det kan innebära för nya spännande rekord i kategorin Förnedrande-Jobb-På-Provision vill jag inte ens tänka på.

Det är viktigt att komma ihåg att det inte bara är de borgerliga partierna som ägnar sig åt hets av sjukskrivna och arbetslösa. Jag menar tvärtom att bland andra Riksförsäkringsverkets Anna Hedborg har varit en viktig banbrytare i frågan. Hennes utredningar och rapporter, som med en tröttsam förutsägbarhet har landat i slutsatsen att det finns så kallade attitydproblem bland sjukskrivna, och att dessa attitydproblem kan korrigeras med hjälp av sänkta ersättningar och lite informationskampanjer, har gjort det okontroversiellt för det borgerliga blocket att lansera kraftiga sänkningar av ersättningsnivåerna. Gemensamt för Hedborg och Reinfeldt är deras omsorg om arbetslösa och sjuka. De är bekymrade. De vill hjälpa dessa passiviserade, Dr Phil-tittande sjukskrivna att återta makten över sina liv, återge dem tron på den egna förmågan. De vill åter myndigförklara de omyndigförklarade. Så låter det. Genomgående och mycket medvetet använder man pseudo-demokratiska och emancipatoriska argument för att sänka levnadsstandarden och inskränka livsmöjligheter för dem som har det sämst. Jag lovar, vilken dag som helst kommer Leijonborg släpande med Paulo Freires "Pedagogik för förtryckta" för att motivera socialbidragssänkning för invandrare. Med det förväntade resultatet att folk reser sig upp ur apatin och, i hård konkurrens med varandra, söker jobbet som försäljare av erotiska leksaker på fester och tjejmiddagar mot 20 procent av nettoförsäljningen (du måste dock ha egen bil, erfarenhet av homepartybranschen och underteckna ett avtal om tystnadsplikt).

Cecilia Verdinelli-Peralta

PS. Samtliga omnämnda ansökningsannonser är verkliga och hämtade ur Platsbanken. DS

En kortare version av krönikan publicerades i Arbetaren 37/05

Från Bokförlaget Röda

Ernest Mandel: Andra världskriget – vad det egentligen handlade om

60 år efter Andra världskrigets slut ger Bokförlaget Röda Rummet nu ut den marxistiske ekonomen Ernest Mandels bok Andra världskriget – vad det egentligen handlade om. Boken innehåller också en separat text om Förintelsens betydelse.

Beställ från förlaget: 190,- inkl. frakt.
pg.196816-3
Bokförlaget Röda Rummet
Klingsbro, Ringstorp
58594 Linköping
telefon 013 - 77195
e-mail: roda.rummet@tele2.se

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 28 sedan starten 1997 (nummer 139 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

I redaktionen för detta nummer: Peter Belfrage,

Daniel Brandell, Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström

Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad

Omslagsbild: http://news.com/Photos+Patent+protesters+take+to+the+streets/2009-1014_3-5582158.html

Grafisk form: Joakim Svensson

Teckningar: Ee Ping Yeoh

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Postgiro: röda rummet 13 04 07–0

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>

Tryck: Tabloidtryck i Norden 2005

Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.

ISSN: 1403–3844

Bokavdelningen har denna gång endast ett bidrag. Det är Daniel Brandell som genomlyser Jan Guillous senaste bok *Kolumnisten*, där författaren samlat ett urval av de krönikor han skrivit för dagspressen under årens lopp. Brandell ger Guillou ömsom ris och ömsom ros, men visst berör han och visst är han ett salt i den svenska samhällsdebatten.

EN VASS PENNA

För många av oss födda på 1970-talet representerar Jan Guillou den typiske 40-talisten. Han har ett samhälleligt engagemang, breda intressen och ett stort kunnande, men det är självgodheten och egocentrismen som är hans mest kvardröjande karaktäristiska. "Jan Guillou, Jan Guillej, alla tittar på mej", brukar jag nynna för mig själv när han visar upp sig. Så även när jag första gången ser hans senaste bok, *Kolumnisten*. Författarnamnet på omslaget är utformat i gigantiska guldbokstäver som sticker i ögonen,

Jan Guillou. *Kolumnisten*.
Piratförlaget 2005.

och detta paras med sju softade bilder på fenomenet Jan Guillou själv. Antagligen är Guillou ganska oskyldig till omslagets utformande, men det är ändå en slående parodi på hans förmodade självbild.

Dock, skall det sägas, passar kolumnistrollen Guillous person mycket bra. I kolumnens form är det fullt tillåtet att raljerande torgföra sina åsikter och klanka ned på andras medelst olika halvfula debattekniska knep. Man behöver varken vara akademiskt korrekt eller journalistiskt objektiv. Man kan, oavsett vad saken gäller, utmåla sig som obehövlig för etablissemangen. Och, framför allt, man kan ta sig själv som utgångspunkt, låtsas att världen kretsar kring ens egen person och uppförstora sitt eget engagemang i vilken fråga det än gäller. Som kolumnist blir Guillous mest bevärliga sidor inte lika påträngande, utan man kan som läsare ha overseende med dem.

I *Kolumnisten* har Guillou själv samlat ungefär en fjärdedel av de krönikor han författat för dagspressen – främst Aftonbladet – under den senaste femtonårsperioden. Hur urvalet gått till är aningen höljt i dunkel, då Guillou själv i förordet påstår att texternas kvalitet inte spelat in. Istället har de texter tagits med som berör något av de teman boken är uppdadad efter, exempelvis "Om djur och natur". Den tematiska uppdelningen är förvisso motiverad, men lider av naturliga gränsdragningsproblem. Dessutom lyser det i kapitlen snabbt igenom att Jan Guillou upprepar sig relativt ofta, och återanvänder de i hans tycke mest snärtiga eller dräpande formuleringarna. Man kan också fråga sig hur urvalet gått till i det lite underliga kapitlet "Personangrepp". Det är nämligen mycket få krönikor i boken som är befriade från någon form av personangrepp. Och hur det förhåller det sig då med de krönikor som inte kom med i boken – var dessa personangrepp för lama, för vul-

gära eller kanske helt enkelt orättvisa?

I de respektive kapitlen är kolumnerna i stort sett sorterade i kronologisk ordning. Detta ger en god historisk tillbakablick över den offentliga debatten sedan 1990-talets början. Vidare syns det tydligt att Guillou inte är någon kappvändare. De åsikter han har driver han för det mesta konsekvent under den aktuella femtonårsperioden. Givetvis smyger det sig in vissa underligheter – till exempel en del konstiga synpunkter på Internet i dess barndom – men Guillou erkänner glatt i en brasklapp att han ibland haft "käpprätt fel".

Ideologiskt blir en sådan här sammanställning kolumner rätt ytlig. Som politisk litteratur är Guillous förra bok *Tjuvarnas marknad* bättre. I *Kolumnisten* blir vissa intressanta teman hängande i luften, och många följdfrågor obesvarade. Det finns flera intressanta paradoxer som aldrig reds ut: exempelvis om mediernas makt, där Guillou ibland påstår att medierna har en skyldighet att uppmärksamma vissa rättsskandaler, ibland skäller på mediedrevets vulgaritet och förmåga att styra den offentliga samtalet, och ibland förnekar att medierna har någon självständig makt överhuvudtaget.

Emellertid är de flesta kapitlen i *Kolumnisten* bra, och ger prov på socialistiskt engagemang. Inte minst är det Sveriges direktörer (dock tycker jag att Guillous term "räknenissar" inte är något bra skällsord. Det är inget fel på matematiker), och deras knähundar ekonomijournalisterna, som får ta emot rättvisa smällar. Författarens bedriver ett kul men oftast rättvist korståg mot DN, och skriver bra och upplyst om det tidiga 1990-talets klumpiga rasism. Kanske självklara teman för en organiserad socialist, men säkert mycket nyttigt för Guillous vanliga läsekrets. Allra bäst är Guillou i sina tidiga varningar om den framväxande islamofobin, och hur denna accepterats i den kulturella och politiska eliten (inte minst på DN:s ledarsida). På ett mycket pedagogiskt sätt kontrasterar Guillou misstänksamheten mot arabvärlden med de överdrivet uppskrivade varningarna för antisemitism, manifesterat bland annat i folkmordskonferenser och Förintelseupplysning.

Sedan intar Guillou givetvis en del underliga, mindre pålästa ståndpunkter. Hans överdrivna räds- la för vad förbudet mot innehav av barnpornografi skulle innebära, eller fantasier om varför demonstranter ibland väljer att maskera sig, tillhör ett par av de sällsynta bottenappen. Sedan är det konsekvent problematiskt att bara få ena sidans version presenterad i det stora antalet debatter som Guillou bedriver i sina kolumner. Ibland förekommer dessutom inte namnet på motdebattörer, vilket är irriterande när frågan förlorat i aktualitet och minnet svider läsaren.

Det mest tveksamma ämnet Guillou vidrör är emellertid feminismen. Detta synliggörs här och där

i boken, trots att ämnet fått ett eget kapitel. För det första blandar Guillou gärna ihop feminism med andra, dåligt relaterade ämnen, som exempelvis att han känner sig diskriminerad på grund av sin (höga) ålder. För det andra har Guillou en jobbig förmåga att dra samtliga feminister över en kam vid ett otal tillfällen, eller slentrianmässigt sätta etiketten "feminist" på åsikter eller debattörer han finner misshagliga (likaså förekommer ibland gliringar mot "homosexuella"), utan att för den sakens skull gå in på vilken feminism han menar. Inte minst underligt blir detta med tanke på att han själv gärna definierar sig som feminist! Han kan ju knappast syfta på sig själv när han påstår att "feministerna" har fel i olika frågor. Att svepande generalisera över "feminister" har en tendens att bli lika osakligt som när högern buntar ihop nordkoreavurmarna med frihetliga vänstersocialister. Guillou är säkerligen ingen antifeminist – eller homofob för den delen – men borde ta och tänka över hur han använder sin terminologi. Missförstånden kan säkerligen vara en källa till varför han så ofta hamnar i skottgluggen. Och ibland, som i fallet med hedersmord, så ligger Guillous argumentation till och med nära de "feminister" han försöker häckla.

Sedan, för det tredje, stannar Guillous feminism vid parollen "hela lönen, halva makten". Det är givetvis bra att han sträcker sig så långt (fler borde på allvar göra det), men han verkar lida av en rad missuppfattningar kring de strukturella resonemangen om könsmaktsordningen och patriarkatet. Det är exempelvis mycket få feminister som anser att våldtäkt och kvinnoemisshandel är "naturliga" beteenden hos män, snarare att de är en strategi av flera för att upprätthålla könsmaktsordningen, och en strategi som tas till i vissa fall när män känner sig alltför trängda i sina hierarkiska positioner. Guillou klarar här inte av att se skillnaden.

Nåväl. Det är givetvis så att kolumnens påtvingade ytlighet präglar också dessa frågor, och förmins- kar komplexa resonemang så att det ser ut som Guillou slänger sig med paradoxer. Kanske att han borde göra som med *Tjuvarnas marknad* och breda ut sig mer över de frågor han uppenbarligen intresserar sig för? Jan Guillou torde ju dessutom garanterat ha möjligheten att skriva fler böcker. Kanske en bok om mediernas makt, eller om rättsväsendets oberoende i förhållande till media och staten? Eller rent av en om feminismen? Dock, bortsett från den ideologiska ytligheten bjuder *Kolumnisten* oftast rätt rolig läsning, och Guillou har onekligen en vass penna. Det är inte sällan man skrattar till över någon verbal rallarsving. ■

Daniel Brandell

VENEZUELA – ÄR SOCIALISMEN MÖJLIG?

Är den *bolivarianska revolutionen* ett socialistiskt samhälls-
bygge? Vilka framtidsutsikter öppnar utvecklingen i
Venezuela för socialismen i övriga Latinamerika och värl-
den? Möjligheter, begränsningar och hot. Vilken sorts solida-
ritetsrörelse bör vi bygga?

Rolf Bergkvist; Latinamerikaskribent, aktiv i Solidaritet utan gränser

Arrangemang: **röda rummet**

**Göteborgs Sociala Forum Lördag 7/10 kl 16.00 Lokal: School of Global Studies ("nya
Världshuset"), ligger på Campus Linné vid Linnéplatsen**

**Socialistiskt Forum i Stockholm 19-20/11 se www.abfstockholm.se för information om tid,
plats och övrigt program.**